

5.3. COMPORTAMENT PSICOSOCIAL

No cal dir que assajar de fer front al univers immens de l'adaptació social del individu i els seus efectes sobre les altres adaptacions i demés comportaments de la naturalesa, és una tasca difícil. L'objectiu d'aquesta introducció, això no obstant, se centra en procurar una interpretació comportamental i naturalista de la conducta psicosocial i, en cap cas, pretenem ni abastar totes les dades ni fer una exposició de totes les tendències o perspectives actuals. En aquest sentit, tanmateix, volem continuar amb la idea d'assajar una integració de continguts tradicionals de la psicologia social en un cos teòric únic de psicologia.

L'ajustament a la realitat social constitueix la tercera finalitat de la conducta psíquica, d'acord amb el que s'ha dit anteriorment. Per aquesta raó la psicologia social esdevé una branca diferenciada de la psicologia. Aquesta branca de la psicologia –potser més que les anteriors– ha esdevingut sovint una psicologia separada, amb difícil connexió amb els altres continguts psicològics. Aquest és un fet constatat i preocupant en la mesura que impossibilita la idea d'una psicologia general que abasti la unitat i diversitat dels fenòmens psíquics. Des del començament hem expressat la nostra pretensió de presentar els continguts psicològics atenent a uns principis i una taxonomia que els englobessin i, en aquest sentit, assajar de presentar els continguts de la psicologia social en aquell marc teòric és un objectiu fonamental. En aquest sentit i en una formulació general que caldrà anar justificant més endavant, definim el comportament psicosocial com a funcionalitat associativa que es dona amb finalitat d'ajust social.

Psicologia Social i Sociologia. El primer que cal dir és que el comportament psicològic no s'ha de confondre amb el comportament social. La conducta social, ho hem dit anteriorment, és un comportament diferenciat que ve definit per l'univers de convencions lligades a les relacions grupals, laborals, econòmiques, lingüístiques i culturals, i que no es pot confondre amb la conducta pròpiament psicològica. Això implica deixar l'estudi de les dinàmiques grupals, en la perspectiva que sigui –històrica, antropològica o pròpiament sociològica–, a altres científics; de manera equivalent a com deixem a altres científics l'estudi de les conductes físiques i químiques i també les vitals.

Això no obstant, la conducta social constitueix un univers d'adaptació per a l'individu particular i en aquest sentit, esdevé *causa final* de la conducta psíquica. Això comporta afirmar que el psicòleg s'ha de centrar en aquesta singularitat ajustativa però mantenint, a la vegada, la idea d'unitat funcional amb els altres fenòmens descrits en parlar de condicionament i percebre. Hi ha, per dir-ho així, convencions socials com hi ha “convencions” físiques i vitals. Els psicòlegs no estudiem aquestes convencions sinó la manera en què els individus particulars esdevenen subjectes a elles. Encara que les convencions socials es presenten com a arbitràries en el sentit de ser construïdes pels grups o pels propis individus en interacció amb altres i subjectes a canvis continus, això no significa que no siguin naturals ni que requereixin una psicologia separada. Siguin fenòmens naturals físico –químics o vitals o fenòmens naturals socials, la psicologia se centra en la manera en què la vida s'organitza per adaptar-s'hi. A tall d'il·lustració, podem dir que la “constància perceptiva de pes” és una conducta psicològica que es dona per causa

de l'adaptació a la gravetat i demás aspectes físic que contribueixen a definir el pes, mentre que el "judici de valor moral d'una acció" que es dóna amb vistes a l'adaptació als acords morals d'un grup; encara que els judicis de valor siguin menys imposats que les lleis de la gravetat i que a més puguin ésser canviats, en la mesura que dos o més individus es posin d'acord, això no justifica ni la no-naturalitat d'aquest comportament ni que el comportament funcional psicològic sigui diferent.

Sorgeix ací el tema d'on acaba la conducta psíquica i on comença la social. En la nostra opinió la divisió és clara: quan es descriu com s'esdevé que un organisme s'ajusta a una convenció s'està descrivint un esdeveniment psíquic; en canvi, quan es descriu el procés d'establiment de la convenció —que sempre requereix la presència de més d'un organisme en interacció psíquica— aleshores s'està produint un esdeveniment sociològic. És en aquest sentit que s'ha d'entendre, complementàriament, que la conducta psíquica és la base material —o constitueix els elements— de la conducta sociològica.

El salt qualitatiu que hi ha entre la conducta psicològica i la social és equivalent al que es produeix entre la conducta biològica i la psíquica; cosa que es pot il·lustrar esplèndidament quan es descriu el canvi entre els reflexos incondicionats i els condicionats, d'acord amb la terminologia pavloviana. El tipus de conducta reactiva és l'element participant el qual, com a tal és conducta biològica, però en la mesura que esdevé subjecte a una dinàmica de **condicionalitat** a l'ocurrència d'un altre canvi reactiu, es troba inserit en un altre procés i aquest procés només és comprensible analitzant-lo com a tal. En aquest sentit, de la mateixa manera que la conducta biològica és element material de la conducta psicològica, la conducta psicològica és element material de la conducta social. Caldria un desenvolupament ampli d'aquestes premisses, sobretot si es volgués fonamentar la conducta social i observar com la conducta psíquica hi intervé. Tanmateix, pot ésser suficient aquí assenyalar el fet cabdal que l'enteniment individual esdevé la base i la condició de la conducta social i que és en la mesura que aquell enteniment existeix que és possible el canvi i l'alteració social. Entenem que aquí rau la veritable i naturalista valoració del paper de l'"individu" en l'esdevenir social.

Cal fer notar, per últim, que en aquesta concepció de l'organització de la naturalesa humana, en cap cas s'accedeix a definir els comportaments com a interacció entre entitats espacials i en aquest sentit es refusa explícitament i amb fonament qualsevol definició de la psicologia social que parli en termes de la relació (influència, interacció, tec) entre organismes o individus i grups o altres individus. Tal com hem assenyalat anteriorment, això no fa més que interferir en una visió naturalista de l'organització dels fenòmens humans. Cal considerar les formes de comportament i no les corporeïtats; s'ha de considerar el comportament associatiu i el comportament convencional, més enllà de la seva secundària representació en uns paràmetres d'extensió.

Els elements materials de la conducta psicosocial. El primer que cal dir és que els elements materials per a la conducta psicosocial són els mateixos que per a la conducta psicobiològica i la psicofísica. La base material del comportament psíquic és sempre el comportament biològic i, en aquest sentit, qualsevulla reactivitat orgànica pot esdevenir element material de la forma de comportament psicosocial. Ara bé,

les morfologies reactives de tipus sensorial són les més rellevants, com ho són en el cas del percebre.

Aquesta definició d'element material no adquireix cap compromís amb el que des d'altres disciplines s'hagi pogut dir. Així des de la lingüística es pren el "fonema" com a element bàsic i ho pot ser per a la psicologia; això no obstant, no és l'únic descriptor del concepte d'element psicològic, el qual és més ampli i no té perquè coincidir amb les definicions d'aquella disciplina o d'altres disciplines de tipus morfològic. D'altra banda, igual com argumentàvem en parlar del percebre, no té cap sentit diferenciar entre percepcions i accions ni entre activitat i passivitat orgànica. Ja sigui que l'organisme actuï o que sigui un altre organisme o màquina o objecte el que ho faci, sempre estem prenent la conducta biològica com a cos i basament de la conducta psicològica. En aquest sentit vocalitzar, com a acció d'emetre sons, significa conducta reactiva i disposició perquè es doni l'orientació pròpiament psicològica; de la mateixa manera que els sons i els moviments dels altres, en general, són també els elements materials d'aquella conducta psicològica.

No és possible pensar, atenent a la contraposició activitat-passivitat, que sense vocalitzar o sense moure's físicament, no pot haver-hi conducta psicosocial; hi ha molts organismes que sense vocalitzar i, amb el que podríem dir "passivitat comunicativa", entenen. És a dir, que no es pot reduir l'adaptació psicosocial al fet d'usar els òrgans fonadors, ni a activar la musculatura, ni a ésser actiu físicament, en general.

La idea fonamental, quant als elements materials de la conducta psicosocial és, doncs, que totes les reaccions biològiques que constitueixen la vida són elements potencials d'aquella conducta i en aquest sentit, el sol fet de veure-hi o sentir-hi ja pot comportar enteniment i adaptació psicosocial. Cal fer esment, en aquest sentit, a tot el conjunt d'aportacions de l'àmbit de l'anomenada "comunicació no verbal", –vegeu, per exemple, Poyatos (1986)– que han posat de manifest la participació de múltiples funcionalismes orgànics i de tots els aspectes relatius a les morfologies tals com intensitat, entonació, silencis, etc., en els actes de comunicació o enteniment.

Val a dir, finalment, que no té cap sentit parlar del "jo" i dels "altres" com a base material del comportament, per les raons que ja hem donat a bastament. En aquest sentit i centrant –nos en el parlar com a ajust psicosocial fonamental, volem avançar que parlar no significa comunicar idees o posar en contacte les "ments" dels individus particulars, que és la definició més estesa. Parlar és un comportament, la seva base material són les reaccions orgàniques o vitals i la seva finalitat les convencions socials. Ara bé, parlar també és una de les concrecions del fenomen psíquic fonamental de l'enteniment com a descriptor genèric de l'adaptació psicosocial.

Cal dir, en aquest sentit, que la descripció del parlar com quelcom que succeeix entre persones i en relació a objectes tal com es dedueix en parlar "referor" (el qui refereix), "referent" (l'objecte estímul del qual es parla o refereix) i "referee" (a qui es parla) en la terminologia de Kantor (1977) no és convenient. Mes enllà del fet de voler assenyalar el caràcter interactiu del parlar, hi ha l'inconvenient de descriure la interacció com quelcom que es dona entre organismes i en relació a coses o a d'altres organismes, amb el consegüent perill de

pensar que parlar és una activitat que l'organisme realitza –tant si se'l pren com a emissor de la referència com si se'l pren com receptor del missatge. Parlar no és una activitat que un cos o organisme realitzi sinó una manera o afecció de ser individu.

Una derivació d'aquest pensar espacialitzat o extens rau en dir que pensar és “parlar-se a si mateix” o dir que pensar és llenguatge “interioritzat”, com han divulgat psicòlegs com Vigotski (1934/(1977) o Luria (1974, 1974/1980). Amb el mateix criteri d'extensió, Skinner (1957/1981) afirmava que en el pensar “el qui parla” i “el qui escolta” són una mateixa persona o estan “*dins la mateixa pell*” (p.179) per donar una referència literal. Descriure la conducta verbal en aquests termes és continuar amb els criteris espacials, ja que es parteix d'una expressió del llenguatge ordinari segons la qual hi ha un agent que és qui parla i que aquest parlar és producte seu, i que aquest seu producte pot dirigir-se –transcorpòriament– als altres o quedar-se intracorpòriament en un mateix.

Quant a l'anomenat “llenguatge interior” (Siguán, 1986), volem fer notar que hi ha dos aspectes a destacar: el primer fa referència al fet que és un parlar deslligat de les morfologies reactives manifestes en la interacció social; no es vocalitza ni es gesticula. Al psicòleg, però, no li interessa diferenciar entre llenguatge interior i llenguatge exterior. Per al psicòleg, aquesta diferenciació és secundària, ja que el que li interessa és definir el parlar, més enllà de qualsevol classificació feta sobre la base de les morfologies reactives implicades. En aquest sentit s'ha de dir que els psicòlegs no han de tenir cap inconvenient en admetre que les morfologies reactives no manifestes són tan elements d'un camp psíquic com ho són les manifestes. És a dir, les reaccions nervioses i cerebrals i totes les sensacions provinents de qualsevol sensibilitat interoceptiva poden ésser elements de la conducta psíquica.

El segon aspecte és que aquell tipus de llenguatge es deslliga de les regles morfològiques i sintàctiques. Siguan (1986) recull el descriptor de Vigotski –“llenguatge interior”– destacant el seu deslligament dels ordres morfològic i sintàctic:

“En cuanto a su estructura, el lenguaje interior está compuesto por frases simples, a veces incluso palabras sueltas o por oposiciones de palabras, que se siguen unas a otras simplemente yuxtapuestas, sin rastro de coordinación, subordinación o cualquier otro tipo de enlace sintáctico” (p. 229).

Destaquem aquesta constatació pel fet que, la majoria de recerques psicològiques sobre el parlar referencial, s'han realitzat, pràcticament sempre, sobre la base d'interaccions lingüístiques reglades i, en canvi, no s'ha posat tanta a aquest llenguatge que descriu una concreció prou rellevant d'enteniment modal que permet arribar a l'explicació més acurada de l'adaptació d'un individu a l'univers de convencions socials. Una determinada literatura ha mostrat aquest procedir orientatiu; tal és el cas de l'*Ulisses* de Joyce, obra a partir de la qual Siguan descriu aquell tipus de parlar.

El que cal destacar, doncs, en relació al parlar és comportament; comportament d'ajust social que anomenem genèricament “Enteniment”. També la base material del comportament de parlar és comportament, no entitats corpòries, sinó

comportaments reactius que es donen fora de tot criteri corporificant, cosificador o espacialitzador; independentment del fet que les morfologies reactives siguin manifestes o no.

Sobre el concepte d'imitació. El rebuig a prendre el jo i els altres i els objectes corporals com a elements o simplement com a termes vàlids per a la descripció de la base material psicològica té una gran transcendència general, però també té una conseqüència concreta rellevant amb vista a descartar ja un sentit d'un concepte que pot resultar inadequat: el d'imitació. Aquest concepte d'ús ordinari va ésser potenciat, d'una manera especial, per Bandura i Walters (1963/1974). Aquests autors van il·lustrar el fet que l'anomenat "estímul discriminatiu", en la terminologia skinneriana, podia ésser la conducta dels altres i les seves conseqüències. Parlar en aquests termes, però, suposa prendre criteris d'extensió i corporificants dels elements materials del comportament, cosa totalment contrària a una perspectiva comportamental de la conducta humana. Imitar és una conducta psicossocial en què els elements materials, en lloc de ser la pròpia acció, són l'acció d'altri i els efectes consegüents relacionats amb aquella acció. Poden insistir, aleshores en que si es dissol el tu i el jo com a elements, resten els canvis reactius com a elements materials del comportament i, en aquest cas, el que menys importa és saber si aquells elements provenen de l'activitat orgànica del meu organisme o de la d'un altre o provenen d'un enginy electrònic. Sigui jo o un altre, un dibuix animat o sense animar, si hi ha consistències relacionals entre els elements es donarà un nou comportament i el que cal fer és descriure i centrar-se en aquest nou comportament i no en els elements participants, ni en la seva ubicació. Una vegada més cal saber adoptar el criteri funcional i de camp que pren els esdeveniments com a relació i interdependència, deixant qualsevol criteri espacial o d'ubicació en una rellevància funcional pràcticament nul·la. Tot això sense descartar, d'altra banda, la possibilitat que en una anàlisi quantitativa aquests aspectes puguin ésser rellevants.

La forma de la conducta psicossocial. Pel que ja hem dit fins ara es pot concloure que el descriptor bàsic del comportament psicossocial és l'enteniment. Aquest concepte, més enllà del seu ús històric que ja l'ha consagrat com el descriptor natural de les funcions psíquiques superiors, té l'avantatge de donar la idea que el comportament psíquic d'ajust social és un comportament; no una cosa que es pugui situar en un lloc. Dóna també la idea que l'ajust psicossocial i "el tenir ment" és quelcom lligat directament a la interacció amb els altres en tant que grup social. Enteniment significa doncs comportament d'ajust social i és el descriptor que utilitzem de manera més genèrica, encara que a continuació també l'utilitzarem com a descriptor específic del d'associació psicossocial.

El concepte de reforçament. Quan es planteja quins són els continguts bàsics als quals es pot acudir per omplir i descriure l'univers adaptatiu psicossocial i el mateix concepte general d'enteniment sorgeixen, d'entrada, dubtes; bàsicament per la disparitat teòrica i l'estat de no fonamentació de la disciplina psicològica. Això no obstant, i amb tota precaució, afirmem ara que l'anomenat Condicionament Operant constitueix, per raons que detallarem, una de les bases experimentals sòlides amb vista a exposar les concrecions de la forma de comportament psicològic amb finalitat d'adaptació social. Ho és com a esquema bàsic i com a situació, més que pels continguts concrets i les línies d'investigació que han anat sor-

gint. De fet, la mateixa interpretació lingüística d'Skinner (1957) del seu esquema de la triple relació de contingència no deixa de ser una exposició desordenada de pràctiques lingüístiques que poden encaixar amb els conceptes de “discriminació”, “resposta operant” i “reforçament”. Conceptes que, d'altra banda, no s'han pogut deslligar massa de les concrecions de les investigacions amb animals. Això no obstant, mantenim la idea que el condicionament operant ofereix possibilitats de donar un basament experimental al concepte d'enteniment i d'ajust psicosocial, en general. L'apartat que segueix el dediquem a justificar-ho.

Condicionament responent i condicionament operant. Val la pena comentar ací una literatura científica destinada a diferenciar entre Condicionament paulovià, Responent o Clàssic, i Condicionament Operant (vegeu, per exemple, Keller i Shoenfeld 1950/1975 o Rescorla i Solomon, 1967). Els criteris de causa material, formal i final que hem adoptat i exposat entenem que basteixen unes noves possibilitats interpretatives.

En primer lloc, no es pot diferenciar entre aquells dos àmbits per criteris morfològics, com s'ha fet en dir que el condicionament operant tracta amb la musculatura estriada i el responent amb la llisa. Si bé és cert que cada finalitat arrossega unes morfologies diferencials, això no significa que aquest sigui un criteri funcional ni que sigui suficient. No ho és perquè parlar del tipus de teixits no és descriure adequadament els funcionalismes orgànics i a més, perquè s'obvia fer referència a tot l'univers reactiu sensorial i, a la vegada, es deixa sense sentit el fet de preguntar-se on queda el percebre quan es polaritza la psicologia entre aquelles dues morfologies.

En segon lloc, cal admetre que aquells dos àmbits d'investigació no constitueixen dos formes de comportament diferenciables funcionalment. Varien les morfologies implicades i les competències de mesura, però en la majoria de situacions hi ha una equivalència funcional. En tercer lloc, cal rebutjar tota justificació basada en el dilema passivitat-activitat, inherent a altres criteris diferenciadors tals com que en el condicionament operant –“l'organisme actua sobre el medi”– mentre que en el condicionament responent –“l'organisme s'orienta respecte del medi”. El funcionalisme d'un organisme viu, proveeix tots els elements per a l'establiment de la conducta psíquica i els elements no són ni actius ni passius.

En quart lloc, cal convenir en que s'ha adoptat el criteri de l'“abans” i “després” com quelcom rellevant funcionalment. És diu que en el cas del condicionament responent l'estímul antecedeix la resposta i en el condicionament operant l'estímul segueix la resposta. És evident que no es té cap noció d'estructura sinó d'elementarisme i mecanicisme en prendre aquests criteris.

Cal fer notar, complementàriament, que moltes de les investigacions dins l'esquema de condicionament clàssic es realitzaren de manera tal que sortiren del marc pròpiament de la conducta psicobiològica per passar a l'àmbit de la conducta psicosocial. En efecte, si es pren el criteri del caràcter de les finalitats amb vistes als quals s'organitzen els camps psicològics, cal convenir que són diferents els ordenaments purament biològics pels quals el menjar passa primer per la boca i després per l'estómac, d'aquelles que s'estableixen “arbitràriament” com és que soni una campana i que tot seguit es presenti menjar a la boca del gos. En el primer cas és un ordenament biològic, en el segon, un ordenament convencional de caire

social. L'experimentador és qui, en aquest últim cas, estableix la convenció i ho fa de forma arbitrària. De fet, el mateix Pavlov i col·laboradors utilitzaren múltiples estímuls condicionats o condicionals, tals com batecs de metrònom, figures geomètriques, campanes, etc. En això radica la diferència entre uns experiments i els altres i en això s'ha de basar, al nostre entendre, la diferenciació entre el condicionament i la conducta lingüística, assajada pel mateix Pavlov (1904/1967). No s'ha de basar pas en el fet que els estímuls condicionals siguin de primer ordre o de segon ordre, sinó en la finalitat adaptativa i el seu caràcter diferencial. Els experiments que donaren peu al concepte de "segon sistema de senyals" foren bàsicament experiments de complicació del condicionament clàssic que no aportaren el basament a una diferenciació acceptable entre els fenòmens del condicionament i del parlar o de l'enteniment humà. Diferenciació que s'ha de fonamentar, hi insistim, en el caràcter del comportament que actua de finalitat adaptativa i no en el nombre i posició temporal dels estímuls condicionals.

En resum es pot dir que aquells dos "condicionaments" representen dos universos d'adaptació –malgrat el fet que en ambdós àmbits de condicionament hi trobem dades i procediments que barregen finalitats adaptatives. El condicionament clàssic, bàsicament, representa l'adaptació psicobiològica i el condicionament operant representa, també bàsicament, i a més limitadament, l'adaptació psicosocial. El que va fer Pavlov ve ser mostrar com la vida reflexa o reactiva es reorganitzava, en benefici de l'ajustament a les condicions particulars de vida de cada organisme. Skinner, en canvi, el que va fer va ser mostrar com la vida s'organitza per tal d'esdevenir ajustada a les convencions arbitràries que la societat pot establir i que eren representades per les convencions que l'experimentador establia; el comportament de la rata a la caixa experimental era un comportament ajustatiu a les convencions arbitràriament resultants de la mateixa construcció i evolució d'aquella caixa i dels diferents criteris i procediments experimentals dissenyats per Skinner i els seus continuadors. En part Skinner (1957/1981) ja va intuir la gran singularitat de la seva recerca quan afirmava que "*l'animal i l'experimentador constitueixen una comunitat verbal petita però autèntica*" (p. 222.)

En aquesta valoració del treball d'Skinner, es parteix de la idea que el comportament psíquic consisteix en l'establiment de consistències relacionals entre els elements reactius orgànics. Aquestes consistències es donen com a ajustament de cada organisme particular a les convencions de tipus biològic, físico-químic i social que configuren el seu medi. Quan Skinner afirma que s'estableix una comunitat verbal i que, en conseqüència, les rates aprenien a parlar volia indicar que les seves aportacions experimentals posaven de manifest l'ajustament d'un organisme particular **a les convencions socials**, ajustament al llenguatge en aquest cas que genèricament es pot anomenar "parlar". De fet, d'una manera més general, es podria afirmar que Skinner va dotar les rates d'enteniment. En efecte, en els seus experiments estàndard sobre reforçament, Skinner va descriure l'organització de consistències relacionals entre elements d'acord amb les convencions establertes per ell mateix. Va convenir arbitràriament en que prémer la palanca comportaria presentació de menjar i això és un tipus de convenció totalment social; ho és perquè no obstant que és un individu que ho genera, de fet també ho exigeix a un altre i això ja és un acord de caràcter social. No és, en conseqüència, ni una convenció

biològica ni una convenció físico-química, ni tampoc una mera associació psicològica.

D'acord amb el que acabem de dir i considerant només el comportament ajustatiu de la rata, no ens trobem ni davant d'un procés de condicionament ni d'un procés de percebre, ens trobem davant de l'enteniment i del parlar: s'hauria pogut convenir en que "tinc gana" fos l'operant i donar menjar el reforçament. De fet això és el que succeeix en la vida social i ordinària dels humans: hi ha un món convencional respecte del qual la vida de cada organisme ha d'esdevenir adaptada; adaptar-se és tenir enteniment, i el reforçament skinnerià, si alguna cosa va fer, va ser exemplificar com succeeix això que els organismes adquireixen enteniment.

Aquesta idea simple i bàsica comporta una revalorització del concepte de reforçament en uns sentits i dins d'uns límits. En primer lloc, cal dir que el concepte de reforçament cal entendre'l d'una determinada manera que està lluny de la visió merament operacional i atèdrica amb què ha estat emprat tradicionalment. Reforçar no és ni estimular, ni incidir sobre la resposta antecedent –mai s'ha pogut explicar com!– ni es basa en una mena de satisfacció de les necessitats biològiques, com sembla que Skinner (1953) suggereix com a última i insatisfactòria resposta a la pregunta: per què reforça el reforçador? De fet preguntar-se això només és possible dins un esquema lineal i descontextualitzat d'explicació del comportament psíquic. El mateix terme de reforçament és desafortunat ja que només marca un sentit d'enfortiment associatiu: el que va de l'estímul reforçador cap a la resposta, desvaloritzant la idea d'interdependència en la relació associativa psicològica. En contra d'allò cal dir que un reforçador reforça en la mesura que hi ha uns elements reactius i una invariància relacional i el reforçament skinnerià reforça només en la mesura que ell establí convencionalment i arbitràriament que aquell era "el joc que es jugava", parafrasejant Wittgenstein en la seva concepció del llenguatge. De fet i parlant amb més propietat, un reforçador reforça només en la mesura que hi ha comportaments biològic, psicològic i social; en conseqüència l'estímul reforçador reforça en la mesura que és un element d'una determinada forma de comportament i es troba inserit en un univers convencional. Amb aquesta introducció hem retornat al concepte fonamental en la descripció del comportament psíquic: el d'associació o consistència relacional. El reforçament interessa en la mesura que es descriu un camp de consistències relacionals que es donen amb vista a l'adaptació a les convencions socials, representades pels criteris de l'experimentador en els procediments de condicionament operant. L'orientació psíquica, aleshores, és la mateixa que la del condicionament i la del percebre i l'única cosa que canvia és la finalitat adaptativa. Per dir-ho d'una altra manera: tant el condicionament com el percebre com l'enteniment descriuen camps d'interdependència construïda d'elements reactius i el que varia és la finalitat respecte de la qual signifiquen ajustament.

Nivells funcionals en el comportament psicosocial o Enteniment. Igual com succeïa en l'adaptació psicofísica, es fa necessària una diferenciació en dos nivells funcionals Associatiu Rígid i Associatiu Canviant. Ací els anomenem *Co-neixement* i *Interpretació*. Aquesta diferenciació es fa necessària per abastar la complexitat mateixa de la realitat de l'adaptació psicosocial i coincidint, tot sigui dit, amb una diferenciació posada de manifest per diversos autors i tendències dins

d'aquest àmbit psicològic, lligat al parlar, encara que no sempre amb el mateix criteri. Sapir (1921/1986) mantenia que hi havia dues formes de comportament lingüístic: el llenguatge i el pensament. Razran (1971) postulava una diferenciació entre símbol i semema i autors actuals (vegeu López Ornat, 1986) parlen d'activitats lingüístiques i activitats metalingüístiques. Aquestes diferenciacions –a les que es podrien afegir la de Kantor (1975, 1977) entre conducta referencial i simbòlica i la mateixa diferenciació, més general, de Davies i Harré (1990) que distingeixen “rol” de “posicionament”– tenen en comú el fet de delimitar l'existència de dos nivells de complexitat en l'organització dels camps psíquics referits a l'adaptació psicosocial i que es corresponen, en alguns d'aquests enfocaments, amb els dos grans casos en què assagem de descriure la conducta psíquica.

Hem anomenat *Coneixement* al primer nivell associatiu que es correspon amb el condicionament i la constància de les altres dues finalitats adaptatives psicològiques. En ell s'hi situen totes aquelles activitats lingüístiques i d'adaptació social en general, la característica fonamental de les quals és la rigidesa o invariància relacional dels elements. Els fenòmens més bàsics del reforçament, reforçament diferencial, discriminació, etc. generats pel condicionament operant serveixen per representar les interaccions psicosocials més elementals de les rutines de trobada i salutació i d'adequació general dels individus als costums i maneres del grup, així com per a referenciació dels sabers populars i científics.

En el segon nivell, que ací pren el nom d'*Interpretació*, cal encabir-hi tota l'activitat d'adaptació social que significa quelcom funcionalment equivalent a les configuracions perceptives però que es donen per assolir l'adaptació social. En altres paraules: si la configuració perceptiva significava el saber moure's en l'espai tridimensional, la interpretació social significa el saber moure's en la “tridimensionalitat” d'allò social. Aquest enunciat general vol suggerir la idea que la dinàmica social no és només un univers de relacions rígides sinó també un univers de relacions convencionals canviants i que, en conseqüència exigeix una adaptació psicològica singular –per més fina– en cada individu. Com veurem, aquesta adaptació inclou tot aquell tipus d'activitats que signifiquen el reposicionament continu en les relacions interpersonals i també en els sabers i maneres d'entendre les coses.

La finalitat en la conducta psicosocial. Normalment, els manuals de psicologia social com els de Klineberg (1954/1963) i Moscovici (1984/1986) –per donar dues obres representatives– ofereixen un índex temàtic amb juxtaposició de continguts. Aquesta juxtaposició obeeix, en primer lloc, a l'absència d'una teoria psicològica sòlida que permeti un ordenament pròpiament científic tant dels continguts de la psicologia social com de la seva relació amb la sociologia i amb els altres continguts psicològics. Com en altres àmbits de la psicologia, hi ha diferents enfocaments i teories, i aquestes es troben desconnectades entre elles. Es pot consultar, com a mostra, l'obra de Deutsch i Kraus (1974) o també una obra més recent (Hewstone, Stroebe, Codol i Stephenson, 1988/1991) en la que s'arriba a especificar en el títol de l'obra que es tracta de l'enfocament “europeu” de la psicologia social. Per suposat que un intent de relacionar els continguts psicosocials amb la resta de continguts psicològics, sembla estrany a aquells manuals.

Davant d'aquest panorama nosaltres presentem un ordenament funcional dels fenòmens psíquics, dins del qual la conducta psicosocial hi té cabuda justifica-

da. Ara bé, cal deixar ben clara la idea que el comportament social és un univers convencional i hi afegim que els psicòlegs no hem de donar compte d'aquest univers ni dels fenòmens que s'hi esdevenen. En aquest sentit, afirmem que fenòmens com el llenguatge, els costums, els valors o les actituds, la moral o l'ètica o l'estètica, etc. són fenòmens que es donen com a convencions o esdeveniments socials.

Per explicar aquesta afirmació, hom pot recórrer novament a la comparació entre la finalitat adaptativa social i la física. En el món de l'ajustament psicofísic hi ha tot un conjunt de conceptes als quals els psicòlegs fem referència però que no són explicats pel psicòleg ni constitueixen, per ells mateixos, un objecte d'anàlisi per part seva. En efecte, es parla de pes, mida, moviment, etc. però és evident que els psicòlegs no han de fer "psicologia del pes", "psicologia de la mida", etc. ni cap altra psicologia d'allò que té sentit en l'ordre físic. Els psicòlegs descriuen les constàncies perceptives com a fenomen universal que abasta potencialment totes les dimensions que en l'ordre físic es puguin tractar. Els psicòlegs, en l'àmbit del percebre, estan interessats en saber com la vida dels organismes s'ajusta a aquella realitat física que es descriu amb conceptes propis d'aquella disciplina. Sucedeeix igual en la psicociologia: no hem de fer "psicologia de les actituds", "psicologia dels valors" ni altres psicologies lligades a conceptes que refereixen aspectes en l'ordre social. Els psicòlegs socials s'han de centrar en les maneres en què els organismes particulars esdevenen adaptats a l'univers social que es descriu amb aquells conceptes. Val a dir que aquest univers és més complex i canviant que el món físic i que les disciplines que l'analitzen no es troben tan avançades com la física, en la definició dels seus conceptes. Això complica, indirectament, la tasca del psicòleg. Però no ha de ser cap obstacle, tanmateix, per a la definició dels respectius objectes d'estudi.

Des d'aquesta perspectiva i d'acord amb el que s'ha dit: l'esquema del reforçament operant es presenta com a bàsic per a descriure la conducta psicociologia. És així perquè explicita l'organització de consistències en pro de les convencions socials presents en la vida d'un organisme particular. Aquest és l'aspecte extraordinàriament potent d'aquell paradigma o esquema: no és un esquema per explicar la conducta "psicolingüística" o "psicomoral" o "psicoestètica" o qualsevol altra especificació de l'ajustament psicociologia. És un paradigma que permet descriure l'adaptació psicociologia com a comportament nítidament psicològic i permet fer-ho genèricament; és un esquema general per a la conducta psicociologia. Malgrat que observem limitacions amb vista a descriure l'enteniment humà en tota la seva complexitat, entenem que cap altra aportació psicològica no s'ha acostat tant a una descripció naturalista de com es dona el comportament psicociologia.

Les raons fonamentals d'aquesta última afirmació rauen en el fet que si es pren l'esquema de reforçament com a ajustament a les convencions socials en què cada organisme particular es troba inserit, d'allò que es tracta és, novament, de descriure com s'esdevé el seu ajustament en pro d'aquelles convencions i més enllà de qualsevol descripció de les mateixes, cosa que correspon a la ciència sociològica.

Al psicòleg, en aquest sentit, no li interessien ni les gramàtiques, ni convencions lingüístiques, ni els costums, ni les maneres; li interessa descriure com s'esdevé el comportament d'ajustament a totes les gramàtiques i convencions. És a

dir, es possibilita fer psicologia social delimitant –com ho férem en el condicionament i en el percebre– l'univers comportamental psíquic, tot diferenciant-lo dels esdeveniments que són finalitat i que admeten múltiples classificacions i descripcions. El saber de la sociolingüística, per exemple, ens interessa, però només en la mesura que ens aporta dades sobre les maneres en què canvien i evolucionen les convencions lingüístiques i la seva dependència de les relacions econòmiques i culturals dels pobles. Però aquest saber és secundari a l'activitat psicològica com ho és –no ens cansarem de dir-ho– el saber de les lleis físiques per explicar les constàncies perceptives.

És evident, d'altra banda, que als psicòlegs no els interessa la descripció del llenguatge com ho fan els lingüistes perquè aquella és una descripció de com es dona un sistema convencional i com canvia i evoluciona. No cal dir que no tenim res a veure amb una classificació merament morfològica o formal del llenguatge de manera equivalent a com els que estudien biomecànica o fisiologia no tenen res a veure amb la descripció anatòmica. L'anatomia, com la lingüística, són disciplines morfològiques i res diuen del comportament o dels comportaments; des de l'anatomia no es poden dictar ni lleis mecàniques ni fisiològiques, encara que el coneixement anatòmic sigui útil per a la concreció i especificació de lleis corresponents a aquells dos tipus de comportament presents en la naturalesa humana. Igual succeeix amb la lingüística: no diu ni pot dir res del comportament com a tal disciplina, encara que sigui útil a sociòlegs i psicòlegs per a la descripció dels comportaments corresponents. Quan hom mira el treball de Chomsky (1959, 1965, 1964/1977), de tanta volada, hom no pot sinó afirmar amb rotunditat que és un treball desenfocat: s'ha volgut explicar el comportament des d'una disciplina que no té aquest objectiu com a tal i, aleshores, s'ha assembletat l'anatomista que vol explicar què és el comportament voluntari dient que és una qüestió de control per part del sistema extrapiramidal.

Els psicòlegs s'ocupen d'un funcionament de la naturalesa i no realitzen descripcions morfològiques sinó funcionals o comportamentals; és més: no poden quedar lligats a les morfologies ni tampoc als altres comportaments que tenen en compte les mateixes morfologies per a ser explicats.

Hi ha un aspecte a destacar i és que el llenguatge com a sistema de convencions socials –fonamental en la mesura que requereix la més amplia i fina adaptació– és, a la vegada, la convenció social que permet arribar, normalment, a totes les altres. Especifica, en aquest sentit, el que el grup té convingut en tots els ordres de coses. Com s'ha dit, és quelcom comparable a la llum en l'univers d'adaptació perceptiva. La llum en el percebre ja representa un ampli ventall d'aspectes físics respecte dels qual es poden construir constàncies i configuracions perceptives (intensitat, color, saturació, il·luminació, claredat i reflectància...) però a la vegada la llum possibilita l'establiment d'altres constàncies com són les constàncies de la forma, la mida, la textura i altres; també percebre el moviment, la trajectòria i la distància i encara que amb altres convencions físiques també es pot donar percepció, cap no és tan rellevant com ho és la llum. Igual succeeix amb el llenguatge: és un sistema de convencions que requereix un conjunt d'enteniments però, a la vegada, és un sistema de convencions que permet “veure” tots els altres sistemes de convencions.

Reprenem, doncs, la lògica funcional organitzativa d'aquesta introducció: descrivim primàriament camps d'interdependències ontogenètiques i secundàriament les descrivim lligades a unes finalitats, però la descripció de les finalitats no obliga a fer una psicologia particular per a cada concepte amb sentit dins l'univers del comportament que és finalitat. Hi insistim: descriure el condicionament o les constàncies perceptives és fer ciència respecte d'un comportament autònom i qualitativament diferenciat; hi ha condicionament "visceral", "glandular", "intraanalitzador" etc.; hi ha constàncies perceptives relatives al "color", la "gravetat", etc.. Cap dels conceptes de la biologia ni de la física obliguen la psicologia. Doncs bé, cap concepte de la sociologia o de les ciències afins obliga la psicologia social. El comportament psicosocial és un comportament que ha d'ésser descrita autònomament respecte de l'univers comportamental que és finalitat. En aquest sentit, cal dir que no pot haver –hi una psicologia del llenguatge diferenciada d'una psicologia de les actituds o dels valors o de la moral, etc. S'ha de poder descriure la conducta psicosocial amb els mateixos esquemes que hem emprat a la conducta psicobiològica i psicofísica, però respectant a la vegada l'univers d'adaptació respecte del qual es dona la mateixa conducta psicològica.

5.3.1. CONEIXEMENT

El tipus de fenòmens que descriurem sota aquest concepte són tots aquells que representen una relació invariant i rígida entre els elements, com a organització qualitativa del camp i de forma equivalent a la conducta psicobiològica i psicosocial. Des d'aquesta perspectiva, s'inclouen els continguts presents en la literatura psicològica i que descriuen l'organització de consistències relacionals invariants entre aquells elements, significant adaptació social.

Quant als paràmetres, entenem que només se'n justifiquen dos: l'enteniment témporo-modal i l'enteniment modal. És a dir, no creiem que es pugui donar un fenomen equivalent al condicionament o les constàncies temporals aïllades en l'ordre o finalitat social. Com a màxim l'exigència del seguiment d'un ritme, picant de mans o marcant el pas, poden comportar condicionament o orientació temporal amb finalitat d'adaptació social i cabria la possibilitat de concretar aquest paràmetre. Això no obstant cal convenir en que el temps com a criteri únic d'ajust social no dona per a molt.

5.3.1.1. *Coneixement Témporo-Modal*

L'enteniment témporo-modal inclou totes aquelles situacions en què s'observa un ajust a les convencions socials quant a la manera i moment correctes; és el que podríem anomenar també l'enteniment interactiu. La idea fonamental és que, com en les situacions de condicionament i percepció, hi hagi una doble condicionalitat adaptativa i d'orientació que mostri un individu i que ho sigui respecte d'aquella doble condicionalitat. Ací, però, la condicionalitat és convencional, arbitrària i sotmesa als propis factors de canvi social. Essent així, un element del camp guarda relació amb la presència d'un altre, però aquesta relació, lluny d'ésser esta-

ble, com ho són les convencions físiques i biològiques, és o pot ser molt canviant; així, el viure en societat –especialment si hom es mou dins les seves estructures, grups i costums– pot comportar una contínua reorientació psicològica.

Totes les situacions que puguem referir en aquest paràmetre descriuen aquella manera de comportar-se en la qual allò fonamental és l'establiment d'una orientació simple respecte de les convencions establertes en el joc de les relacions interpersonals. Convencions que es donen com a conjunts de regles de comportament normalment mediatitzades per ordres o requeriments verbals, tot i que no necessàriament. Destaquem, per aquesta raó, adaptacions psicosocials no lingüístiques.

El Coneixement Tàctic

En el món de l'esport es parla de tàctica per referir l'existència d'un acord o convenció sobre com jugar. Aquests acord o convenció té la singularitat de comportar una doble dimensió: s'ha de saber què fer i quan fer-ho. Un individu que aprèn a jugar i que juga de manera adequada realitza un doble ajust modal i temporal; saber jugar significa fer una acció en el moment oportú segons l'ordre del joc i si no, no se sap jugar.

La tàctica esportiva com a saber individual refereix, doncs, l'adaptació d'un individu al joc en el que participa. També es pot dir que el saber tàctic és un saber que refereix el coneixement que un individu té del joc en el que participa; afirmació que, de fet, serveix per a tota la conducta psicosocial.

Aquest coneixement és diferent del saber tècnic que refereix l'adaptació perceptiva, es a dir: l'ajust a les condicions físiques de joc. Des d'una perspectiva psicològica, doncs, la tàctica és ajust psicosocial mentre que la tècnica és ajust psicofísic.

Ara bé, tal com dèiem, si parlem de la tàctica aquí és per què representa de forma exemplar l'ajust psicosocial en el doble paràmetre temporal i modal; en l'acte tàctic sempre es tracta d'emetre, per dir-ho així, una resposta entenimentada en el temps i el mode. Quan, com en el cas del tennis, hom es pregunta per què un jugador realitza un "passing shoot", sembla evident que es tracta d'una composició orientativa en la qual la posició del contrari i la pròpia constitueixen elements associats a la resposta de llançar un cop –normalment paral·lela a la línia de llargada del camp– que superi la posició del contrari i fer-ho en una determinada força que assegurí que el contrari no arribi a temps d'interceptar-lo. En la història particular de cada jugador hi ha, la majoria de les vegades, l'explicació suficient amb aquests termes. Igual succeeix en els esports d'equip. En qualsevol moment del joc, hi ha una acció a la qual seguirà reforçament per la disposició dels companys i els contraris i accions que, precisament per raó d'aquesta disposició, que és estímul delta –en la terminologia skinneriana– no s'emeten. En la història de cada jugador, per pràctica pròpia o per observació, hi ha l'establiment d'orientacions adequades a cada situació; adequades en el sentit que un individu s'avé a jugar de la manera en què es juga i en la sèrie il·limitada de jugades que configuren l'actual univers esportiu.

Un aspecte rellevant teòricament és que per jugar amb el "coneixement" de

la tàctica, no cal saber descriure –la ni tan sols saber el reglament: ambdues coses són saber en un altre paràmetre. Això no vol dir que les planificacions prèvies i les estratègies no siguin útils; més endavant descriurem com la referenciació lingüística pot facilitar les execucions tàctiques i d'altres. Ací només volem afirmar que hi ha un comportament tàctic que sorgeix partint de les contingències interactives dels jocs i que comporta també una orientació respecte de les regles del joc, encara que no es tingui un saber cognoscitiu sobre elles. Cal ser conscient que, en un sentit ampli, aquestes inclouen tant el reglament com el que és habitual de fer en unes situacions i en determinada composició dels companys i dels contraris, en el cas d'esports d'oposició o d'equip.

El que és evident per a la tàctica esportiva, ho pot ser per a la tàctica de viure d'acord amb les normes i hàbits dels grups. Ací entrariem en les descripcions de les vastes i quotidianes maneres de fer, que signifiquen l'existència d'un saber comportar-se dins l'ordre d'ajustaments més variats i que poden ésser qualificats a partir de l'existència de reglaments o simplement de les regles del joc –moral, estètic, actitudinal, tec– que es juga. Només a tall d'il·lustració volem afegir alguna situació simple, en aquest sentit. En un pas de vianants, quan el semàfor està verd, el pare estira el nen per travessar; no hi ha interacció lingüística, però sí orientació psicosocial classificable com a enteniment que assegura la integració de l'individu al vast univers dels costums i el civisme. En aquests casos no hi ha una exigència d'ajust temporal tan precís com en els jocs i els esports, però no obstant això hi és ja que, seguint en el mateix exemple, no es tolera el trigar massa en realitzar una acció de travessar un carrer o d'arrencar amb el cotxe quan el semàfor està verd.

El Parlar Interactiu

Hi ha un parlar que s'integra en les interaccions quotidianes com constituint un univers d'elements vocals inserits en l'univers convencional de les maneres de fer, en les tasques professionals i en totes les situacions en les que s'exigeix coordinació de diferents individus, en general. Destaquen aleshores les funcions de “requeriment”, “reglamentació de trobaments” i “regulació de les conductes dels altres” (vegeu Bruner 1983/1985 i Robinson, 1972/1978) o també, per exemple, els anomenats “comandaments” per Skinner (1957/1981), com a concrecions d'aquelles activitats lingüístiques que posen de manifest un primer nivell o univers psicosocial que no és cap altre que la coordinació amb els altres, tal com havia assenyalat encertadament Malinowski (1923/1964); coordinació que significa el fet global de l'ajust psicosocial en les relacions ordinàries i quotidianes dels individus.

Cal fer esment, en aquest sentit, a l'enfocament naturalista de Kantor (1977) quan definia l'aproximació psicològica al llenguatge com l'estudi de l'ajustament dels organismes als seus congèneres, volent destacar com el llenguatge està estretament lligat a les situacions quotidianes i d'interacció amb els altres individus del grup.

Podem dir que el parlar –per al psicòleg i al nivell que l'estem descrivint– significa tenir en compte l'univers de convencions per descriure com s'organitzen les consistències rígides d'estimulació que comporten l'adaptació psicològica d'un individu al grup social. És aleshores com s'observa una primera i molt natural defi-

nició del que és l'enteniment humà: actuar ajustadament en el temps i en el mode de conducta, d'acord amb les normes d'actuació convingudes. Això és el que estudia el psicòleg, com hem dit repetidament, i no li és necessari lligar la definició de l'enteniment a cap univers, més enllà de la seva referenciació com a univers adaptatiu. Siguin normes de circulació, de trobament amb els altres, de comandament en les tasques d'ensenyar, de relació en qualsevol tasca professional comuna com pot ser la de pescar o jugar un partit de football, sempre estem parlant del fenomen psicològic de l'enteniment i en ell cal centrar la psicologia.

Aportacions Experimentals

Tal com hem assenyalat més amunt, el procediment i el procés de reforçament skinnerià representa la situació més simple i paradigmàtica de l'existència d'un univers convencional i de l'esdeveniment d'un enteniment témporo-modal definitori d'un paràmetre psíquic.

El capficament operacionalista del mateix Skinner i els seus seguidors va portar a definicions atèdriques, les quals, lluny de facilitar l'establiment d'un paradigma psicològic, han suposat un entrebanc pel aquesta mateixa inhibició teòrica. La definició de reforçament que segueix, il·lustra aquesta inhibició:

“Observem que quan el colom ha picat el commutador i ha rebut el menjar, ràpidament torna a picar (i rep menjar una altra vegada i torna a picar, etc.) és a dir, augmenta la taxa o freqüència de picades. Atès que la taxa augmenta quan la resposta és seguida pel menjar, diem que el menjar reforça la resposta. L'aliment s'anomena reforçador, l'esdeveniment reforçament.” (Holland i Skinner, 1961/1971, p.64).

Des de la nostra perspectiva, Skinner, en la situació estàndard, establí una convenció que pràcticament queda oculta en la definició: va establir la convenció que per menjar s'havia de prémer una palanca. Posteriorment va ensenyar a un organisme, per la presentació consistent d'un i altre element, a un organisme a moure's en aquella convenció. És a dir, orientar-se respecte de la relació estable entre prémer la palanca i la presentació del menjar. Res no il·lustra millor aquesta orientació que la resposta anticipada d'anar a buscar el menjar un cop s'ha premut la palanca, cosa fàcilment visible quan després d'uns quants assaigs de reforçament continu, no es presenta en menjar o la gota d'aigua a l'abeurador; l'animal hi va amb l'enteniment que hi devien ser segons la convenció.

Hi ha acudits que mostren aquest enteniment de la rata humanitzant la rata al posar-la de peu dret, recolzant-se sobre una paret de la caixa i dient-li a una altra rata: “Tinc condicionat a aquest tipus d'aquí fora de tal manera que quan premo la palanca, em dona menjar”. Una rata condicionada operantment, però, té enteniment encara que no faci acudits.

Els treballs d'Skinner i d'altres que apareixen en els manuals sobre el Condicionament Operant són exemplars perquè il·lustren a bastament el tipus de conducta psicossocial que estem descrivint. Ara bé, no obstant això, dita il·lustració és molt limitada en el sentit que es limitaren a descriure més aviat l'establiment de convencions socials però en la seva vessant d'adaptació al funcionament de màquines; les quals tot i ser construïdes convencionalment, reduïen l'adaptació psicossocial als hàbits o costums més elementals i rígids. És a dir, es convingué en una determina-

da manera d'aconseguir menjar que no passava de ser quelcom equivalent a totes les convencions socials de funcionament de les màquines. No és en va que un dels exemples més emprats en la descripció del condicionament operant fos la de prémer un encenedor i que s'encengués, prémer un interruptor i obrir-se un llum, donar el contacte i posar-se el motor en marxa, etc. Aquests són –evidentment– exemples de convencions fetes pels homes però ho són només respecte del funcionament físic dels aparells que construeixen. Aquesta és una limitació del Condicionament Operant, però això no priva que sigui il·lustratiu del que es l'enteniment o l'adaptació psicossocial en general.

Que un nen petit, en canvi, digui “caca” i que el portin al wàter, dir “Ave Maria Puríssima” i que et contestessin “Sens pecat fou concebuda”, etc., són concrecions netes d'enteniment i d'orientació psicossocial, pel fet de ser les habituals entre els individus humans. Això és possible veure-ho així si hom s'aparta de les definicions operacionals i de les restriccions experimentals i sap observar la conducta i els seus efectes com dos elements d'un camp, la característica definitòria dels quals és la relació consistent d'aquells. Reforçament, com dèiem, vol dir que es juga un joc convencional determinat i que un individu o conducta sigui reforçat vol dir que aquell organitza la seva vida d'acord amb aquella convenció.

Reforçament Positiu i Negatiu. La distinció entre Reforçament Positiu i Negatiu amplia i mostra el tipus de convenció que es pot donar, en el sentit que hi poden haver convencions en les quals la contingència sigui positiva –presentació d'un element– o negativa-eliminació o no presentació d'un element. Cal fer notar que, com ja hem assenyalat en capítols precedents, les conductes de fugida i evitació són conductes que responen a camps reactius i de condicionament psicobiològic –respectivament– i que, en canvi, el que va descriure Skinner amb el terme de reforçament negatiu es limita a la pura relació d'orientació respecte de la convenció, segons la qual la presència d'un element significa la desaparició o la no aparició de l'altre. Dir: “Dóna'm el got” i que te'l donin, dir: “calla” i que el qui estigui parlant “calli” són situacions concretes de reforçament positiu –la primera– i negatiu –la segona que, d'altra banda, segueixen exemplificant el cúmul de convencions existents i l'ajustament a elles per part d'un individu. En l'ordenament de les relacions interpersonals hi ha tot un cúmul de contingències positives i negatives, totes elles responent de l'acord social en cada dimensió convencional. Essent així, les il·lustracions del condicionament operant són il·limitades.

Reforçament Diferencial. El Reforçament Diferencial es defineix com el reforçament d'una resposta i el no reforçament d'una o unes altres respostes. Holland i Skinner (1961/1971) el definien amb aquests termes:

“El reforçament diferencial és el reforçament d'una forma o magnitud de resposta, partint del fet que d'altres formes o magnituds molt similars no són reforçades” (p. 124).

A nivell experimental es procedeix a presentar el menjar contingent a prémer la palanca amb una pota i no amb una altra, o amb una determinada intensitat i no amb una altra. Si sortim, però, del laboratori i anem a la conducta humana ordinària, trobem infinites situacions de Reforçament Diferencial: s'ha de dir les coses d'una determinada manera a fi que els altres entenguin i actuïn d'acord amb allò dit: així, s'ha de dir “taula “ i no “laula”, “vull venir amb tu” i no “jo venir tu”,

“para la taula” i no “fica-hi els plats”, etc. Tot això són concrecions d’un fet fonamental: hi ha convencions per a tot, i aprendre vol dir ajustar-s’hi en el sentit que cal perfilar, de les múltiples morfologies com es poden dir les coses, quina és la correcta segons s’ha acordat. Per suposat que no cal tenir un criteri de correcció per actuar correctament, només cal que en la interacció es procedeix d’una forma estable.

El Condicionament Operant, a més, demostrà que l’univers convencional humà no només té convencions, sinó que té criteris –establerts per determinants prou diversos– per aconseguir que es passi de l’ajustament d’una convenció a una altra o s’arribi a objectius terminals que constitueixen ajustament a convencions estables, en principi. Així al nivell experimental, s’aconsegueix que un animal premi la palanca de forma adequada sobre la base de un criteri canviant d’aproximació espacial, de contacte i de forma de contacte amb la palanca; en un procediment habitual, primer es presenta l’estímul reforçador contingent a una posició allunyada i després a una de més pròxima, posteriorment l’estímul reforçador es fa contingent al contacte amb la palanca i finalment a la pressió, amb una pota del davant. Tot això amb uns criteris objectius i operacionals d’ordre de passos i de canvi d’un pas a l’altre. Socialment i, especialment per al cas del llenguatge, es fa el mateix. Inicialment es permet que un nen digui un nom de forma incorrecta però, progressivament, se li va exigint que ho faci de forma més correcta: “nani-nanyi –nasi-Ignasi”, pot ser una sèrie que mostri els criteris de “reforçament” d’un individu per tal de contestar quan a un infant se’l crida amb aquest nom. Això que és vàlid per a la pronunciació de les paraules ho és per a l’estructuració de les frases: inicialment un nen pot dir “mam” i ha de recórrer un llarg camí de reforçament diferencial per aproximacions successives, per arribar a dir: “Em pots posar aigua, si et plau”. A això, a l’aplicació d’un criteri canviant en la convencionalitat i a l’ajustament per part d’un subjecte se li digué “Shaping” o “Modelatge”.

Coneixement Compost: Discriminació i Encadenament

Igual com succeïa en l’ajustament psicobiològic i psicofísic, la majoria de situacions humanes presenten una composició de relacions tal que es poden crear complexos actes d’ajustament psicosocial. Hi ha dos conceptes al nivell experimental que permeten il·lustrar: la Discriminació i l’Encadenament.

S’entén per Discriminació el procediment de reforçar una resposta en presència d’un estímul –estímul discriminatiu– i no reforçar la mateixa resposta davant un altre estímul –estímul delta. Holland i Skinner (1961/1971) definien discriminació d’aquesta manera:

“Quan una resposta operant es produeix en presència d’un estímul, però no es produeix en presència d’un altre estímul, s’ha desenvolupat una discriminació” (p. 175).

Aquest concepte no és equivalent al de discriminació del Condicionament Respondent –seria més aviat el de Reforçament Diferencial– sinó que representa el fet de la composició de relacions, cosa molt important de cara a entendre la conducta humana habitual. En efecte, en dir que l’Estímul Discriminatiu indica l’ocasió en què l’emissió

d'una resposta serà reforçada, s'està explicitant l'extensió i complexitat de les convencions socials —experimentals en el cas d'Skinner— més que no pas l'existència d'un nou i diferenciat procés psicològic. En el treball experimental estàndard, un llum s'encenia i, mentre estava encès, la resposta era reforçada. S'observava aleshores que es donaven respostes en aquestes circumstàncies i no quan el llum estava apagat; aquest era el procés ajustatiu que s'observava. En la vida diària humana hi ha, novament, infinitud de situacions de discriminació. Hom aprèn a dir el seu nom quan és preguntat, a dir taula davant d'una taula i cadira davant de cadira, a contestar el telèfon quan sona i a dir “digui” quan se'l posa a l'orella; a sol·licitar la compra quan toca, a dir-li al metge on li fa mal, quan pregunta sobre això i a fer-ho tot en el moment adequat, segons s'ha convingut.

La majoria de situacions de discriminació estan encadenades. Precisament es defineix l'Encadenament com “la sèrie de conductes unides per estímuls que actuen simultàniament d'estímuls reforçadors i d'estímuls discriminatius”.

Al nivell experimental s'ensinistrà animals a les més variades i, a vegades, extravagants cadenes com les que es realitzaren amb una rata (vegeu Whaley i Malott, 1971/1978), la qual executava tot un conjunt d'accions, talment com si fos una representació teatral, amb inclinació davant el públic inclosa.

En la vida diària dels humans, la majoria de situacions comporten un encadenament de consistències relacionals d'acord amb allò establert socialment: es parla per telèfon amb un ordre, hi ha unes maneres de saludar-se específiques, hi ha paraules per a cada cosa i per a cada moment, com es demostra en les infinites tasques de coordinació humana des de la més simple i primitiva, com poden ser la caça i la pesca, fins a la més complexa i moderna com pot ser fer aterrar una nau. Així doncs saber també vol dir ajustar-se a allò que convencionalment s'ha establert respecte de totes aquestes situacions d'interacció encadenada. Per suposat que les jugades en els esports som encadenaments, potser els més representatius del paràmetre que estem descrivint, ja que s'exigeix un enteniment doble en el temps i en el tipus d'acció. Serveixen aquestes referències exemplars per assenyalar la gran rellevància explicativa del condicionament operant respecte de totes les cadenes d'interacció que nodreixen les professions tecnològiques, els esports i altres activitats de la espècie humana.

Volem destacar ací la idea d'Argyle (1967/1978) en el sentit que les interaccions socials són **com habilitats motores**. Coincidim en aquesta apreciació ja que, des de la nostra perspectiva, funcionalment les cadenes motores i els encadenament interactius que acabem de descriure es troben a un mateix nivell. Tanmateix les interaccions socials es donen amb una altra finalitat, és a dir, en pro d'un altre comportament. Aquest comportament, el social, és molt més canviant i arbitrari que el físic, hom hem dit anteriorment, i això torna més complexa l'anàlisi i la comprensió d'aquelles habilitats. Les torna més complexes pel fet que les maneres d'interacció poden ser molt variades i les cadenes d'interacció social canvien de forma contínua en funció dels múltiples elements que aquella comporta. Això no obstant, subscriuim la idea de l'equivalència funcional, amb el benentès que els factors de complexitat són factors de camp i no aspectes que defineixen noves formes de comportament.

En tot cas, el que aquell autor presenta en el treball citat és la idea que hi ha

un primer nivell d'adaptació social que és simple i sovint automatitzat, en el qual fins i tot hi ha un ajustament merament associatiu respecte de les convencions lingüístiques.

Val a dir que aquesta afirmació d'equivalència i similitud entre les habilitats lingüístiques i perceptivo-motrius no és una aportació nova; més aviat és una constant en el pensament psicològic. Autors com Bartlett (1958), també postulaven aquella equivalència funcional, a un cert nivell d'activitat lingüística.

Cal fer, finalment, una menció particular a l'obra *Verbal Behavior* d'Skinner (1957) perquè, al nostre entendre, explicita a bastament l'orientació psicossocial lingüística al nivell merament associatiu. Aquesta és una idea que voldríem destacar: el condicionament operant és un bon paradigma per entendre la conducta psicossocial, però ho és limitadament quant a paràmetres i també quant a la seva complexitat funcional. Skinner resta en un abordatge del tema lingüístic que permet tenir –lo en compte per a aquest paràmetre i nivell d'organització de la conducta psicossocial, però és limitat quant al paràmetre d'enteniment modal i insuficient quant al nivell d'Interpretació.

En tot cas, cal destacar la utilitat del seu treball per a mostrar les múltiples i variades maneres d'adaptació associativa que es poden descriure dins d'aquell nivell d'adaptació, deixant de banda el particular llenguatge de la “triple relació de contingència” que envaeix tot el llibre, es basteixen un conjunt de diferenciacions merament morfològiques o topogràfiques, sense que hi hagi ni un criteri ni una sistematització descriptiva però que resulten, en canvi, extraordinàriament il·lustratives. En aquest sentit “comandaments”, conducta “ecoica”, textual o tactual, audiència, etc. són conceptes que es juxtaposen amb l'únic criteri d'anar especificant característiques dels elements participants amb aquell únic esquema de la triple relació de contingència. L'enfocament skinnerià és força suggerent, en canvi, perquè explicita un ampli ventall de maneres en què es dona la interacció social i ho fa integrant les diferents maneres gramaticals que això pot comportar. En aquest sentit assenjala que els “comandaments”, per exemple, poden ser “imperatius”, “interrogatius”, “interjeccions”, “vocatius”, “subjuntius”, “optatius”, etc. Cal destacar que els processos d'ensinistrament o instrucció d'un individu des de la “urbanitat” fins a l'especialització professional més específica són processos en què els requeriments o comandaments constitueixen l'aspecte fonamental a tenir en compte per entendre la regulació de l'activitat d'un subjecte.

El mateix caldria dir dels altres conceptes. De totes maneres, entenem que la rellevància més gran de l'aportació skinneriana rau en els processos bàsic ja apuntats i en el conjunt de recerques fetes de caire quantitatiu, les quals seran utilitzades com a material experimental fonamental en la descripció dels factors de camp.

5.3.1.2. Coneixement Modal

El concepte Coneixement Modal vol assenyalar i incloure tots aquells tipus de comportaments d'orientació respecte de les convencions proposicionals contingudes en allò social. No és, com en el paràmetre anterior, una orientació interactiva i coordinativa amb els altres, com a situacionalitat característica, sinó l'orientació respecte del cos de coneixements socials com a tals, i independentment del fet que

en les situacions concretes hi pugui haver una integració d'ambdós, cosa a la qual farem referència posteriorment. Quan parlem, així doncs, d'aquest paràmetre d'enteniment ens limitem en els actes de referenciació lingüística relativa a l'univers del que se sap o es coneix.

Parlar Referencial i Cognoscitiu

“La terra és un planeta”, “l'home és un animal racional”, “la gravetat és una força que atreu els cossos cap a terra”, “no és bo que l'home visqui sol”, “els catalans som una gent amb seny”, “ $2+2=4$ ”, “si tots els homes tenen dues cames i jo sóc un home, aleshores tinc dues cames”, etc., són exemples de proposicions que constitueixen associacions o coneixements merament modals. Són, per dir – ho amb altres paraules, consistències relacionals que es donen d'acord amb el saber cultural, en un sentit ampli, en la societat en què es viu.

El concepte de *referència* com a “coneixement proposicional” (Robinson, 1972/ 1978; p. 65) i com a sinònim de “coneixement” o “funció cognoscitiva” com a descriptors clàssics (Richelle, 1971/1975), és el concepte que més s'escau a la descripció d'aquest paràmetre i que inclou, en conseqüència i resum, tots els aprenentatges possibles des del sentit comú fins al saber teològic, passant per tots els coneixements professionals, científics, tècnics, morals i estètics.

Constàncies de Coneixement. Amb aquest encapçalament volem presentar la idea que hi ha una equivalència funcional entre les constàncies perceptives i els coneixements psicosocials. Els coneixements són constàncies que es donen per tal d'adaptar-se socialment, en comptes de físicament.

La referenciació dels esdeveniments naturals és un paràmetre d'enteniment que es presenta com a mera orientació respecte del que està socialment establert com a saber. A aquest paràmetre l'hem anomenat modal ja que, igual com succeïa en les constàncies perceptives, l'estructuració de les consistències relacionals es basa en les característiques d'estimulació i el temps no hi intervé com a paràmetre d'adaptació.

La constància del pes és una orientació respecte de la convenció física entre uns elements d'estimulació determinats; de la mateixa manera, el coneixement de sumar –per posar un exemple– és una orientació respecte d'una convenció social entre uns elements d'estimulació.

Els enteniments modals, d'altra banda, poden ser ingents en nombre i complexitat, això no és cap obstacle perquè hom pugui assajar de descriure aquella complexitat a partir d'una determinada estructura funcional i factors de camp; també les constàncies perceptives poden ser moltes i complexes, però això no significa la impossibilitat d'establir una forma comuna de descriure-les.

A tall d'apunt de descripció sistemàtica, fem la següent llista de convencions socials que requereixen l'enteniment només referit als coneixements científics. Coneixements que comporten tant descripcions merament morfològiques, com funcionals, com maneres o sistemes formals de representació:

a) Sabers sobre la realitat i el comportament físic de l'univers i de la naturalesa pròxima. L'educació comporta un conjunt d'informacions sobre què és la terra, la posició respecte del sol i les altres estrelles, la gravetat, les estacions, l'atmosfera, etc.

b) Sabers classificadors dels organismes i sobre el comportament biològic. L'educació significa també orientar-se respecte del que se sap sobre la vida, la seva aparició i evolució; respecte de les classificacions que distingeixen entre vida de les plantes i dels animals, d'entre aquests: els que són insectes, mamífers, etc. Cal dir que, de manera comuna als altres sabers, hom pot orientar-se, no només respecte dels sabers expressats en paraules sinó també de la visió dels animals i els seus òrgans. El saber, en aquest sentit, esdevé una composició de paraules i sensacions visuals de tal manera que l'enteniment que un subjecte particular en té és sempre una orientació psíquica potencialment composta per tot tipus d'elements sensorials; siguin només paraules o bé paraules i dibuixos, només dibuixos, dibuixos i la mateixa realitat, etc. Entendre-ho així significa el reconeixement de la complexitat de morfologies d'estimulació psicosocial alhora que reconèixer que, funcionalment, no es justifica cap criteri diferenciador del funcionalisme psicològic; només al nivell de factors de camp es justifica tocar aquests aspectes ja que, com veurem, el nombre d'elements i el grau de consistència relacional entre ells són factors a tenir en compte. Això, a efectes concrets, vol dir que un aprenentatge d'orientació respecte de la realitat o comportament natural es pot facilitar amb les reproduccions gràfiques, a part de les explicacions i que, a més, la visió directe d'aquella realitat pot ésser també un aspecte rellevant en la mesura que una visió directa, per exemple, dels hemisferis cerebrals i la matèria grisa, pot significar una orientació psíquica respecte d'aquella realitat, millor o més acurada que la que es pot obtenir amb dibuixos o només amb una descripció verbal. Només a tall de recerca suggeridora, referim el treball de Masson (1984) en què es conclou que es recorden millor paraules i frase complementades amb un patró visual, que no aquelles que s'han de recordar totes soles.

Pensem que això pot ser vàlid per a totes les orientacions psicosocials i admet, d'altra banda, diferències individuals notabilíssimes com poden ser, per exemple, la d'un subjecte que només sap que tenim un cervell però que no en vol saber massa cosa per pors irracionals, fins a l'especialista que sap pràcticament tot el que es pot saber al respecte i es dedica a obrir caps i a intervenir sobre els teixits cerebrals amb tota la racionalitat i fredor d'un bon cirurgià.

c) Saber sobre les diferències individuals i el comportament psíquic. Moltes de les proposicions que configuren el saber cultural ho són sobre les diferències individuals lligades a l'edat, el sexe, els països, etc. i sobre el comportament psicològic com a descriptor dels individus i a les seves condicions d'existència. Hi ha, des de dites populars fins a tractats de psicologia experimental que tracten d'aquest univers psicològic. Potser però un aspecte destacable es el coneixement ordinari que cada individu adquireix de si mateix i sobre els altres i tot el que l'envolta.

Volem destacar, com a mostra del que acabem de dir, dos universos d'estudi com són els de la "representació" i l'"atribució", per posar dos termes en voga. En efecte, el coneixement com a descriptor de l'orientació psíquica respecte de les convencions socials, inclou també allò que es convé respecte de la mateixa manera de ser d'un individu i respecte de les raons o les causes dels esdeveniments que li succeeixen a un hom o als altres. Si hom pren una de les definicions de "Representació":

"Una manera d'interpretar i de pensar la nostra realitat quotidiana" (Jodelet 1984/1986, p.

473),

s'adona que, enfront de qualsevol transcendentalisme d'aquest terme i de tota la psicologia que se'n pot derivar, hi ha un reconeixement explícit que representar és una manera de conèixer; és a dir, una concreció de l'orientació psicosocial que es dona en relació a les convencions socials respecte dels fenòmens més pròxims de la vida quotidiana i respecte de la participació de cada individu en ella. Es pot tenir una orientació coincident amb la majoritària, o amb la d'un grup reduït; tant és; allò fonamental és que un individu concret esdevé entenimentat en la mesura que esdevé orientat respecte de la manera d'entendre la realitat social, l'explicació de l'univers pròxim o la seva identitat que es donen com a convenció social. Diem això amb el benentès que, tal com hem assenyalat, les convencions socials tenen en les orientacions psíquiques els seus elements materials.

Encara es pot afegir ací un comentari sobre l'altre concepte clau en la psicologia social dels últims anys i a partir de treballs tan influents com el de Heider (1958). L'atribució, d'acord amb el que diu Jaspars (1984/1986) és, bàsicament, entendre les explicacions del sentit comú i en aquest sentit caldria repetir el que acabem de dir sobre la representació. Sempre s'està assenyalant que existeix una orientació respecte de la realitat natural –de la social especialment– i que aquesta té un interès especial a l'hora que l'individu refereixi tant l'ordre que hi veu com les causes que el mouen.

d) Saber sobre allò social. El tipus de sabers socials es presenten sota una aurèola que els fa aparèixer més complexos i menys accessibles que els altres sabers. Això no obstant, i sense negar la singularitat organitzativa dels fenòmens socials, són sabers com els altres atès que són sistemes de proposicions respecte dels quals cada individu que neix s'ha d'orientar si viu en societat. D'entre aquests sabers destaquem el de la història com a sistema descriptiu de l'evolució de la humanitat o d'alguna de les seves parts. L'antropologia i la sociologia com dues cares de la descripció general i sincrònica dels esdeveniments humans, a l'interior de les quals podem trobar subsistemes d'investigació com els que analitzen la moral, els gustos o l'estètica o, en una visió més generalista, podem trobar l'àmbit d'estudi de les actituds.

D'entre els subsistemes d'investigació sociològica destaca, però, l'estudi i descripció del llenguatge i els diferents aspectes a tenir en compte, tals com la fonologia, la morfologia i la sintaxi, la semàntica o la semiòtica. Val a dir, tal com s'ha posat repetidament de manifest, que saber sobre el llenguatge no és el mateix que saber parlar, en el sentit de l'enteniment tèmporo-modal descrit. Molta gent s'entén i no sap gramàtica, és clar. Això confirma la idea que tot el tipus de sabers que estem descrivint constitueixen un paràmetre diferenciat d'adaptació humana i que els enteniments sobre allò social constitueixen un vector principal en l'ajustament psicosocial.

No cal dir que l'aprofundiment en aquests sabers és molt condicionat a la cultura en què es viu i a l'activitat que es realitza. Normalment l'escolarització significa l'ensinistrament en el domini de les proposicions més bàsiques, comunes i estables respecte del saber en voga. Tanmateix, l'especialització en el Coneixement Modal pot arribar a ser extraordinària tant pel cúmul de saber que un hom domina

com per l'especialització que es pot donar en un determinat saber.

En aquest desenvolupament del Coneixement Modal hi destaca però el discurs sobre la consciència i la pròpia identitat. La consciència és l'enteniment que un hom té de si mateix i de la relació que el si mateix té amb la resta de fenòmens de la naturalesa. En aquest sentit la consciència és una dimensió de l'enteniment, com a terme psicològic que significa tot l'ajust psicosocial d'un organisme. Ara bé, en parlar de l'ajust psicosocial ja se significa que l'enteniment només es dóna si existeix una dinàmica social presidint la vida d'un organisme. Si hi ha convenció social pot haver-hi enteniment i si no, no. Si entre les convencions socials hi ha llenguatge pot haver-hi el parlar i si en el llenguatge hi ha convencions sobre el que soc jo i el que són els altres pot haver-hi consciència, ja que aquest concepte refereix el dir-se, l'autoreferir-se. Sobre això hi tornarem a l'últim capítol.

La formació de conceptes i la resolució de problemes. La lògica i la matemàtica són dues disciplines formals d'un gran pes cultural. Que els psicòlegs s'hagin esmerçat en explicar els seus conceptes és completament normal, en el sentit que la psicologia s'ha construït tenint sempre com a punts de referència el llenguatge ordinari i el de les altres disciplines. La majoria de manuals de psicologia tradicional s'han construït assajant d'ordenar els continguts psicològics d'acord amb el llenguatge quotidià i el llenguatge de les disciplines que semblen més sòlides o científiques. És més, algunes psicologies són el reflex d'un ordenament lògic de l'adaptació psicosocial.

El que s'ha de fer, contràriament, és bastir categories explicatives psicològiques, funcionals i pròpies, que puguin observar correspondència –respectant l'autonomia– amb aquells criteris formals, lògics o matemàtics.

“Concepte” és una categoria lògica que s'entén com una noció general que defineix classes d'objectes. Una definició més pròpia pot ser: *representatio intellectiva (seu similitudo in intellectu expressa) eaque abstractiva quidditatis* (De Vries, 1964; p. 91). Aquesta definició, de patró volgudament clàssic, té l'interès de mostrar un altre aspecte fonamental del que s'entén per concepte i és que es tracta d'una representació intel·lectual que es contraposa a l'anomenada representació sensitiva dins la lògica dualista, mantenidora de l'*statu quo* de la psicologia com a ciència impossible. Sigui com sigui, la qüestió fonamental és que la noció de “concepte” és una noció lògica i, com a tal, no obliga la psicologia a trobar-li una justificació com a tal noció. És per aquesta raó que els autors conductistes s'han inclinat per donar una perspectiva funcional d'aquell terme lògic. Destaquem, per exemple, el treball de Keller i Shoenfeld (1950/1975) quan amb aquesta frase “*manifestem conducta conceptual quan actuem d'una manera determinada*” (p. 143), volien indicar que la noció lògica de “concepte” era comportament, en la perspectiva psicològica. Des d'aquesta perspectiva, tenir una “noció general” o una “representació intel·lectual” significa que en la vida d'un organisme s'ha construït una orientació respecte d'un compost d'estimulació –paraula o frase– de tal manera que aquest organisme respongui adequadament a ell segons s'ha convingut socialment. Ens trobem aleshores dins l'àmbit de l'enteniment psicosocial que estem descrivint.

Ara bé, a la noció de concepte li resta encara la connotació d'**abstracte** com

a oposat a concret. És evident que no és el mateix definir el que és la tristesa dient :”la meva mare està plorant”, “no tenir casa”, “tenir son”, “quan el meu gos s’escapa”, etc. (respostes de nens de 3 a 5 anys), que fer-ho dient: “sentimiento de aflicción, pesadumbre o melancolia” (Casares, 1959). Des d’una perspectiva conductual s’ha posat èmfasi en el fet que respondre d’una manera o d’una altra és una qüestió de generalització i discriminació (Keller i Shoenfeld, 1950/1975). Caldria remarcar, primer, que existeixen diferents llenguatges i que a l’interior dels diferents llenguatges hi ha diferents nivells de generalització referencial. De fet, respondre a “Què és la tristesa?” amb qualsevol d’aquelles respostes concretes –o ajuntant-ne varies– és respondre correctament, però concretament. En canvi quan es descriu a la manera d’un diccionari ideològic, ho fa d’una forma potencialment més abstracta. Això no obstant, les dues respostes són psicològicament – **funcionalment**– corresponents al mateix nivell: ambdues descriuen una orientació a unes relacions convencionals rígides i invariants. Que un individu respongui d’una manera o d’una altra, ultra el fet que hom pugui parlar de pensament concret o pensament abstracte no és psicològicament diferenciable. Una altra cosa és el descriure com es passa de definicions i operacions concretes a unes altres d’abstractes. No creiem, però, que faci falta recórrer a altres principis que els de reforçament diferencial i discriminació al nivell psicològic i als criteris educatius, al nivell sociològic; els qual acostumen a incloure, per a una definició abstracta, l’exigència de l’especificació de les situacions concretes que abasten i les maneres correctes de referenciar-les.

Quan es parla de “Resolució de problemes” s’està fent referència, d’altra banda, a determinats encadenaments bàsicament referits a raonament matemàtic, però també de raonament, o raciocini, o reflexió lògica, si s’escau. Aquests encadenaments es donen com a referenciació d’un conjunt de passos rígids en l’ordre merament modal. Els infants aprenen a actuar amb una resolució sistemàtica i invariant a problemes com aquest: Un nen té 10 bales, en perd tres. Quantes n’hi queden? És fàcil observar com existeix en aquests i altres casos una orientació global al problema i així el nen pot respondre “Això és una resta”. Se li diu: “Sí, efectivament”. Si, en canvi, el seu plantejament és incorrecte se li diu com s’ha de resoldre, o s’espera que l’encerti. Altres problemes inclouen sumes i restes; normalment costa més arribar a entendre que primer s’ha de sumar i després s’ha de restar, però no hi ha un funcionament psicològic nou més enllà de la composició d’operacions.

Es pot, d’altra banda, ensinistrar els subjectes a resoldre problemes en termes abstractes. Així, se’ls pot ensenyar un llenguatge en què E signifiqui que un element pertany a un conjunt i que C signifiqui que un conjunt no pertany a un altre conjunt. Es pot definir la “intersecció” i altres conceptes abstractes. Cada individu ha de saber orientar-se respecte a aquells simbolismes i conceptes generals responen adequadament de la mateixa manera com s’orientava respecte d’un problema plantejat en un llenguatge ordinari i concret. Els arguments a favor de la idea que aprendre a resoldre problemes amb un llenguatge formal i abstracte comporta una major capacitat per fer front a situacions noves és certa; però això només significa que els llenguatges més abstractes són útils quan permeten, en últim terme, l’orientació respecte de situacions concretes.

Piaget, al llarg de la seva obra, ha plantejat diversos tipus d’operacions que

primer són concretes i després formals. Les operacions formals coincideixen amb la noció estàndard de resolució de problemes lògics amb maneig de conceptes abstractes. Piaget (1972/1973) posa un exemple de problema que exigeix unes operacions formals i que ens pot servir d'última il·lustració del fet que, no obstant l'abstracció i el llenguatge formal que s'empri, ens trobem davant una única funcionalitat psicològica.

Així, diu: "Tots els nens de nou o deu anys saben ordenar colors fins i tot millor que els grans, però fracassen totalment en intentar resoldre una qüestió com aquesta, encara que sigui per escrit." –L'Edith té els cabells més foscos que la Lola. L'Edith és més clara que la Susana. Quina de les tres té els cabells més foscos?" (p. 84). Piaget argumenta que la irresolució del problema es deu al fet que aquest problema exigeix uns "raonaments molt més difícils" (p. 85), cosa que segons com vol dir que exigeixen abstracció i segons com condicionalitat i raonament hipotètic deductiu, dins el context general d'exigència d'orientació composta o de resolució de problemes.

El lector pot exercitar-se a resoldre'l; però suposem que estigui orientat respecte dels símbols ">" i "<" que signifiquen que el valor situat a l'esquerra del primer serà **més gran** –o més qualsevol cosa– que el situat a la dreta; i viceversa per al segon signe. Aleshores, disposem així les coses, rellegant el problema de Piaget: "L'Edith té els cabells més foscos que la Lola": Edith > Lola. La expressió "L'Edith és més clara que la Susana" la canviem als termes de l'enunciat anterior i diem "La Susana és més fosca que l'Edith", i per tant, Susana > Edith. En conseqüència, la Susana és la més fosca, ja que ho és més que l'Edith i aquesta ho és més que la Lola.

El problema també es podria respondre fent-ho, no en relació a la qualitat de "foscor", sinó de "claredat" dels cabells. Així, la Lola > Edith, i Edith > Susana. Aleshores: La Lola és la més clara i la Susana és la més fosca de cabell.

No creiem que ací hi hagi cap problema que exigeixi nivells superiors de raonament que vagin més enllà de l'orientació a compostos d'estimulació, amb processos de discriminació, involucrant conceptes abstractes. La característica fonamental d'aquells compostos, però, és la invariança relacional, malgrat que per resoldre'l s'han de fer reversions de l'enunciat i es pot disposar de llenguatges simbòlics formals per plantejar-lo; i malgrat que, que com s'ha vist, es procedeixi amb una inducció lògica que especifica que si $a > b$ i $c > a$, aleshores c és més gran que a i que b .

Il·lusions i expressions ambigües. La idea de la unitat de la conducta psíquica que postulem en aquest curs, pot veure's també recolzada en la recurrència de temes tals com les ambigüitats o les il·lusions. L'anomenada "reducció a l'absurd" dins la lògica en la qual dues premisses correctament expressades deriven, inductivament o deductiva, en un contrasentit seria una situació qualificable d'il·lusòria ja que, funcionalment, es donaria una equivalència amb les il·lusions perceptives: determinades situacions comporten judicis erronis partint de determinada disposició dels elements i de les orientacions o enteniments previs. Així, hom pot construir el següent raonament: les persones quan estan malaltes es posen al llit, jo he estat al llit tota aquesta nit; aleshores, jo he estat malalt.

No cal dir que molts acudits es basen en falsos enteniments o il·lusions d'enteniment, així com també en ambigüitats del llenguatge.

Potser el tema de l'ambigüitat ha obtingut un ressò més gran en la psicolingüística i per això permet una alineació més clara amb el tema de les Figures Ambigües que hem vist en parlar de percepció. En efecte, hi ha molts punts en comú i això és palesat pels autors interessats en aquesta temàtica. En aquest sentit, autors com, per exemple, Kess i Hope (1981) relacionen nítidament les ambigüitats lingüístiques amb el tema de la relació figura-fons. Una definició donada per Mackay i Bever (1967) –referida per aquells mateixos autors– dona compte d'aquesta estreta relació: Una ambigüitat lingüística és: “any stimulus pattern which is capable of two and only two distinct interpretations” (p. 29). Si deixem de banda la radicalitat en la qüestió que només són possibles dues interpretacions, la definició no deixa marge de dubte sobre aquella relació.

És més, com succeïa en l'àmbit del percebre, hom tendeix a pensar que de la resolució dels temes relacionats amb l'ambigüitat en depèn l'aprofundiment en la teoria psicològica relativa a cada àmbit. Així, en aquest cas de l'ambigüitat psicolingüística es diu:

“The study of ambiguity in linguistics is tied to its being a key consideration in the establishment of a deep structure level of language” (p. 13).

Normalment, d'altra banda, s'argumenta que la majoria de situacions d'ambigüitat es resolen per l'existència d'indícis o senyals que faciliten un enteniment o un altre. Aquests indicis poden ser acústics en les converses orals o contextuals, en general o específicament en els cas de la lectura. Cal recordar, aleshores, que les figures ambigües més sorprenents són les que es troben descontextuades i que no presenten ni senyals ni indicis de cap tipus que permetin resoldre l'ambigüitat. Això mateix és el que passa amb les ambigüitats lingüístiques: una frase solta pot crear ambigüitat, però, aquesta desapareix pel context en què dona, encara que aquest context sigui la pura entonació de la veu. Això no obstant, es poden mantenir frases volgutament ambigües de manera equivalent a com, per exemple, Escher va fer quadres plens de figures ambigües.

Volem assenyalar, per últim, que situem a aquest nivell associatiu el tema de l'ambigüitat perquè, tal com succeïa en el cas de les figures ambigües, ens trobem davant situacions d'enteniment o associació; és a dir, l'ambigüitat fa referència al fet que es pot donar una orientació simple o una altra però en cap cas que es requereixi una interpretació en el sentit configuratiu. El concepte d'indici i interpretació utilitzat pels autors citats pot, en aquest sentit, induir a confusió. És més, fer referència al context com a font d'indícis pot portar a la conclusió que allò fonamental és el **context** –cosa que ha donat peu a tot un corrent psicolingüístic actual– sense arribar a preocupar-se pels diferents nivells funcionals en què el context s'insereix. Més ben dit: un model de camp és sempre contextual i això no diu res de la necessitat de definir comportament com a funcionalitat i els factors de camp que poden explicar variacions quantitatives d'aquella funcionalitat. Volem dir: davant d'una ambigüitat hi ha un enteniment o un altre, però en cap cas no hi ha una interpretació. Davant la paraula “picar” –com veurem més endavant– es poden

donar diferents enteniments segons el context (picar la carn, picar el cap, picar el toro, tec); dir “picar” a soles és una ambigüitat però quan se situen paraules al voltant i es contextua aquella paraula, aleshores pren un sentit clar i simple; i no es pot dir que s’interpreti. S’hauria de dir que s’entén una cosa o una altra. En tot cas, guardem aquella paraula per als fenòmens més complexos i més fins que hem denominat Interpretació.

5.3.2. INTERPRETACIÓ

Hem fet referència, en la introducció a aquest capítol, a una coincidència general dins la psicologia de diferenciar dos nivells en la conducta intel·ligent lligada al llenguatge. Hem apuntat el tipus d’activitats psíquiques diferencials que inclouen i ara, un cop descrit l’enteniment com ajustament a les convencions invariants socials –coneixement– ens disposem a descriure l’ajustament a les convencions socials variants que anomenem “interpretació”. Justifiquem parlar en aquests termes per mantenir la unitat de la lògica expositiva amb els altres fenòmens psicològics, ultra el fet que considerem necessari seguir descrivint la conducta psíquica com a ajustament i la conducta social com a convenció.

En el tema de les ambigüitats que acabem de tocar, hem assenyalat que aquestes es resolen normalment en funció del context que en el que es troba un element sigui paraula o qualsevol altre element psicològic; així la correcta escriptura d’un so, en idiomes com el català o l’anglès, depèn de la identificació de la resta d’elements que constitueixen una paraula. Ara bé, existeixen unes ambigüitats en les que no és només la composició d’elements la que resol la ambigüitat sinó que és la manera actual com estan relacionats la que permet solucionar-la. Així el mot “picar” –citad més amunt– pot exigir una orientació molt diversa en qualitat i en quantitat dins un context de relació interpersonal en el que s’utilitzi com a metàfora d’estar alterat emocionalment. En aquest cas no és només una qüestió d’identificar un significat per un context sinó que és qüestió de saber quin és la força social amb que aquell mot descriu una alteració en un subjecte atenent, simultàniament, a les condicions concretes en que s’ha realitzat el seu ús. Ús que pot incloure una provocació, com a element d’un valor mesurat i calculat en la dinàmica d’una discussió. Tornarem sobre aquest concepte més endavant. Això no obstant aquesta situació exemplar referida al mot “picar” ens serveix per apuntar el fet general que volem delimitar: hi ha situacions d’ajust social en les que es fa necessari un ajust lligat als valors canviants dels elements participants. Interpretació és precisament el nom que donem a aquest ajust.

L’ajust interpretatiu es pot donar lligat a totes les convencions socials i a tots els elements que involucra. Entre elles, el llenguatge constitueix un ordre de convencions fonamental tant perquè requereix un ajustament psíquic particular en relació a ell mateix, com pel fet que permet orientar-se respecte de tots els altres ordres convencionals socials.

No cal dir, d’altra banda, que encara que la conducta social té com a elements materials els ajustaments psíquics individuals, ambdós comportaments –social i psicològic– poden ser descrits autònomament; de la mateixa manera que,

com ja hem assenyalat repetidament, els comportaments biològic i psicològic són descrits autònomament malgrat el fet que el comportament biològic constitueix la base material i elemental del comportament psíquic. Aquest és un aspecte fonamental del nostre discurs. Normalment, com ja hem assenyalat, en la psicologia social (Munné, 1989) s'ha contraposat individu a grup o a societat, de manera que, fins i tot en els plantejaments més dinàmics i suggeridors de la rellevància d'una anàlisi de les funcions més fines d'adaptació humanes, com pot ser l'interaccionisme simbòlic (vegeu Laver i Handel, 1983) hi resta l'ancoratge en les posicions dualistes i reificants del que només es dona com a comportament. Volem dir: no es pot contraposar individu a societat, sinó un comportament ajustatiu a un comportament convencional. Per això, el que s'ha de plantejar psicològicament parlant és com s'esdevé l'ajustament al canvi convencional fins als extrems de quan es juga amb les paraules canviant –per sistema– el seu sentit. És, precisament, en la identificació dels nivells funcionals psicològics com es pot arribar a presentar la relació essencial entre els fenòmens socials i els psicològics; a la vegada que arribar a definir en termes funcionals el que és l'individu i el grup.

Un cop dit això, ens podem centrar novament en l'estructura del camp psíquic que significa ajustament. En aquest sentit fem explícit que entenem el camp psíquic Interpretatiu com un camp psíquic equivalent al camp Configuratiu Perceptiu. Això és el que volem desenvolupar en l'apartat que segueix.

Les Paraules com a Indicis i els Indicis com a Paraules

Una de les distincions més consensuades dins el món de la lingüística ha estat la de diferenciar els “senyals” dels “símbols”. Així, per exemple, Paulus (1972/1975) diferenciava entre “senyal”, “*indici*” i “síntoma” per un costat, i “imatge”, “*símbol*” i “signe” per l'altre. L'autor argumentava que la primera tríade de conceptes constituïa bàsicament *evocacions* mentre que la segona tríade constituïa *representacions* i/o *substitucions* de la realitat. Aquesta és la lògica imperant. Tanmateix és un pensament totalment incompatible amb una visió naturalista tant del percebre com del pensar, que són els dos universos comportamentals que es volen descriure i diferenciar. És clarament inacceptable el pensament que descriu les paraules com si fossin “el vehicle de transmissió de les idees” o la “contrasenya del pensament” o els instruments de “comunicació entre les intel·ligències”, expressions habituals en la lingüística i la psicologia del llenguatge i que es troben en la base d'aquella suposició.

Quina és, aleshores, l'alternativa naturalista? La que afirma que no hi ha diferència funcional entre percebre i parlar; hi ha una diferència en la finalitat. I aquella que afirma que no hi ha, en l'home, un “univers interior o ment” del qual el parlar en sigui l'expressió. El parlar és un comportament i és la ment; com ho són el percebre i el condicionar-se.

A fi de recolzar aquestes proposicions hom compta amb la inestimable aportació de Turbayne (1962/1974) respecte de l'establiment de l'equivalència entre “indicis” i “paraules”, cosa que ha inspirat el títol d'aquest apartat. Cal recordar que “*indici*” és un valor de sensibilitat amb una correspondència canviant amb un altre valor de sensibilitat. Tal com ho descrivíem més amunt, a partir d'aquest con-

cepte es fa possible un tipus d'ajustament perceptiu a la realitat que consisteix en que hom no s'orienta, normalment, respecte de les dimensions físiques aparents d'un objecte sinó de les reals. D'aquesta manera, referiem ajustament tals que, per exemple, un arbre situat a l'horitzó que es projecta molt petit en la retina, és jutjat de la seva mida real gràcies als indicis de profunditat i distància. Per aquesta raó Turbayne, en l'obra citada, afirma que "*la grandària visual tota sola, és inútil per a percebre la grandària dels objectes*" (p.160), abonant així l'existència d'un nivell configuratiu en el percebre que significa l'establiment de correspondències entre unes determinades reactivitats sensorials i unes altres. Turbayne interpreta el indicis com si fossin paraules i així afirma que "*les dades visuals constitueixen elements d'un llenguatge*" (p.161), dins un context teòric general en el que utilitza la metàfora del parlar per explicar el percebre. Aquest context es pot resumir dient que en el percebre es donen unes *convencions* entre dimensions físiques i dir que "l'individu s'orienta perceptivament" significa que es mou en aquest joc convencional entre les dimensions d'estimulació. Aquest joc és el "llenguatge" convencional prefixat del funcionament del món físico-químic. Percebre és l'orientació psíquica respecte d'aquest llenguatge; és l'organització de la vida participant d'aquest joc.

Ara bé, el que nosaltres volem destacar és que mentre les correspondències són físico-químiques en el percebre, en el parlar les correspondències són socials. Aquesta és la idea fonamental: hi ha convencions físiques com hi ha convencions socials. Allò psíquic és un comportament que descriu l'establiment de l'orientació en pro d'aquelles convencions, en els individus particulars. No estudiem les convencions –cal insistir-hi– sinó el comportament que és dóna amb la finalitat d'ajustar-s'hi. No estudiem per què hi ha una determinada correspondència entre els canvis d'energia sinó com es donen comportaments d'adaptació a ella, construïts en la vida dels organismes particulars. Tampoc estudiem perquè es donen canvis de correspondències en les paraules, però sí els ajustaments a aquests canvis.

Aquesta manera d'entendre els fenòmens psicològics en la seva relació els universos comportamentals que actuen de finalitat, comporta un canvi substancial en la comprensió del que són les paraules i el llenguatge en general. El sentit de les paraules no li ve d'un món interior, ni les paraules són vehicles per comunicar les intel·ligències. Les paraules signifiquen el que signifiquen per la correspondència convencional i arbitrària que s'ha organitzat socialment. El seu sentit és aquella correspondència. Igual que el sentit de l'"indici" és la correspondència física, establerta d'acord amb la seva funcionalitat o singularitat comportamental.

El parlar individual, aleshores, és l'orientació respecte d'aquest llenguatge; és l'organització de la vida en benefici d'aquest altre "joc" que configura l'univers adaptatiu psicosocial. "Indicis" i "símbols" no es distingeixen per una suposada diferència qualitativa a nivell psicològic, idea que sempre és la justificació de les concepcions encimbelladores dels organismes humans; funcionalment indicis i símbols són equivalents i el que varia, com dèiem, és la finalitat. És insostenible dir que les imatges, els símbols i els signes són qualitativament elements superiors ni instruments d'un univers suposadament només humà. Són elements relatius a un altre llenguatge: el convencional-social. Una altra cosa és que el llenguatge tingui un caràcter substitutiu i que els individus, en parlar, s'orientin respectes de les co-

ses que el llenguatge substitueix.

Insistim en confessar que la comparació de Turbayne (1962/1974) de les paraules amb els indicis ha servit de base per a la tesi de l'equivalència. Aquesta equivalència sembla vàlida si es parteix del fet que malgrat que les convencions socials puguin semblar més complexes que les convencions físiques, només ho són en el sentit de l'arbitrarietat i la condicionalitat contínua i històrica humana. Ara bé, el camp psíquic que ens permet arribar a descriure l'ajustament interpretatiu a aquella convencionalitat és el mateix que ens permet descriure l'ajustament a la convencionalitat física. Sempre es tracta d'orientacions a universos en els quals **són les correspondències canviant dels elements** les que defineixen el nivell funcional psicològic que estem descrivint.

No volem amagar, d'altra banda, la complexitat organitzativa a nivell quantitatiu. Hem afirmat, en aquest sentit, que els elements de la conducta psicològica – fins i tot de la psicosocial i al nivell que estem descrivint – són les estimulacions – com a sinònim de reaccions sensorials –, és per això que un simple canvi d'entonació o inflexió en el parlar pot esdevenir quelcom equivalent als indicis, els quals definim com a valors d'estimulació que guarden correspondència amb altres valors d'estimulació i permeten l'anticipació o orientació més fina dels organismes al seu entorn. Tanmateix, la majoria de situacions d'interpretació comporten el fet que els indicis no són l'orientació respecte d'un canvi en un estímul simple, són l'orientació respecte de composicions d'estímuls: paraules o proposicions, que en tota la seva potencial variació poden “significar” significats diferents –la redundància és necessària– per a altres paraules o proposicions. En aquest sentit, el concepte d'indici com a valor d'estimulació que guarda correspondència amb altres valors d'estimulació es manté i posa de manifest el funcionalisme configuratiu dels significats: cada gest, cada so, cada paraula, cada frase o teoria són indicis: representen valors d'estimulació que guarden correspondència variant amb altres valors. La significació és aleshores un procés més dinàmic i canviant **moment a moment**, pel propi canvi de les relacions convencionals socials en les quals s'insereixen l'acció psicològica individual.

Aquest enunciat general requereix una descripció més detallada o, si més no, exemplificada; cosa que anem a fer a continuació. En tot cas val a dir que el concepte d'Interpretació no és un ajust deslligat de les situacions sinó la representació de l'ajust més fi i amb més correspondència amb l'univers convencional social.

5.3.2.1. *Interpretació Témpero-Modal*

Igual com succeïa en parlar d'enteniment témpero-modal, aquest paràmetre ens serveix per descriure l'ajust *interactiu* psicosocial. És a dir, un ajustament que requereix l'actuar coordinat amb els altres en el qual el temps és una dimensió d'ajust rellevant.

Rol i Posicionament

Les teories del rol presenten una concepció fonamental comuna i és que s'entén l'home com un individu que assumeix papers talment com si fos un actor. Munné (1989) destaca aquest aspecte després d'analitzar l'evolució d'aquell con-

cepte:

“Lo que permanece constante en el trasfondo de esta evolución es un mismo proyecto, inspirado en un mismo modelo del hombre, un homo ludens en el sentido del actor que representa un personaje a través de acciones dotadas de significación social” (p. 260).

Sovint s'especifiquen els termes a fi d'apuntar l'ajustament canviant dels individus al seu entorn. Aquest és el cas de parlar de “rol-taking” per assenyalar que un hom pot assumir, entendre i anticipar el rol d'un altre. El concepte de rol, però, no deixa de ser simple i limitat en les seves possibilitats i això ha fet que s'hi anessin afegint especificacions que el tornessin més ric.

Les limitacions d'aquell concepte han estat posades recentment de manifest per Davies i Harré (1990), els quals han presentat un concepte, “Positioning”, per reincidir en la recerca d'un concepte psicològic que permeti l'enfocament de l'ajustament al continu canvi en les relacions interpersonals:

“The discursive practices constitute the speakers and hearers in certain ways and yet at the same time is a resource through which speakers and hearers can negotiate new positions” (p. 62.).

L'aspecte fonamental que volem destacar és que aquests autors estableixen un tipus d'interacció en la qual, moment a moment, es dona una orientació canviant i dependent del que diu l'altre i de la posició en què es troba el que escolta, de manera que es dona no una orientació rígida sinó una orientació canviant, interpretativa. En cada segment d'interacció, el camp psíquic es caracteritza per una configuració d'elements de manera que l'orientació respecte d'un és condicionada al valor dels altres. Reincidint en els nostres termes: es juga un joc en el qual l'orientació respecte d'un element del camp psicosocial és dependent de la configuració mateixa de la interacció en cada instant.

Els autors hi afegixen que un plantejament com aquest permet una concepció de la subjectivitat o del tòpic “self” en una perspectiva més integrada a altres disciplines descriptores de l'home:

“The recognition of the force of the “discursive practices”, the way in which people are “positioned” through those practices and the way in which the individuals “subjectivity” is generated through the learning and use of certain discursive practices are commensurate with the new Psycho-socio-linguistics” (p.23)

Valorem positivament aquests tipus de plantejaments si bé hem de fer notar que es mouen dins la lògica general de contraposar persones i prendre-les com a elements de la conducta psicològica, a la vegada que no s'obvien les dualitats actor-paper o objectivitat-subjectivitat ni la més general d'individu-societat. Hem assenyalat i hi insistim que en un enfocament comportamental d'allò psíquic no hi caben aquelles contraposicions que mantenen viva la concepció dualista. Ara bé, el que volem valorar del text citat és l'aproximació a les interaccions personals que signifiquen **diàleg** de caire configuratiu; és a dir, hi ha una manera d'interactuar que no és el pur parlar com adaptació interactiva merament associativa que hem descrit anteriorment; ací s'expressa un tipus d'interacció en la qual les intervencions discursives alternatives –no en va els autors exemplifiquen les seves tesis

amb un diàleg entre individus— es donen en un ordre tal que canvia l'orientació d'un per les intervencions de l'altre; els individus es reposicionen a partir de les intervencions i de tots els canvis configuratius que s'han donat en una situació concreta i ho fan amb aquella característica de la **instantanietat**. Tal com dèiem més amunt, no es dona un enteniment rígid sinó que aquest és canviant, moment a moment. Hi ha, per dir-ho amb altres paraules, una nova orientació: la del canvi continu d'enteniment. Tornant a la comparació entre l'ajust psicofísic i el psicossocial podem encara afegir que igual que hi havia un parlar com si fossin cadenes motores, hi ha també un parlar com si fos un seguiment; seguiment que quan s'esdevé per tal d'adaptar-se socialment, els anomenem interpretació.

Com una altra aportació i en un article sobre el que s'anomena "Conductes Metalingüístiques", López Ornat (1986) presenta una revisió i resum sobre aquestes conductes, detallant el que és, al nostre entendre, una especificació dels diferents aspectes que poden comportar posicionament. Entre els citats per aquell autor, provinents d'altres fonts, destaquem: el control de les pròpies verbalitzacions segons es van produint, la revisió dels resultats d'una producció verbal, la decisió sobre si una producció ha estat o no entesa per l'interlocutor i la predicció de les conseqüències que pugui tenir l'ús d'inflexions, paraules o frases.

Creiem que aquests i altres aspectes permeten aproximar-se a la realitat d'una manera d'entendre's les persones que va més enllà de la relació rígida i normalment automàtica del parlar associatiu, fins i tot quan es manipulen símbols o abstraccions. Les interpretacions o conductes metalingüístiques, si es vol, representen una interacció "**flexible**", un enteniment variant i condicional a tots els canvis en els elements participants, de tal manera que l'orientació es presenta com una anticipació sempre condicional i contínuament condicional als valors d'estimulació que, de manera contínua, es van succeint en el joc, el diàleg o el discurs.

Interpretació tàctica

L'esport ofereix una il·lustració excel·lent del concepte d'interpretació, en el paràmetre que estem descrivint. Ens referim al fet que, en els esports col·lectius, existeixen unes convencions sobre com interactuar en atac i en defensa i que cada jugador s'ha d'adequar a elles a fi d'aconseguir els objectius esportius.

El concepte de tàctica ve a referir aquest univers convencional esportiu, concretament de múltiples i variades maneres en cada esport però amb el comú denominador d'ésser una convenció social. Aquesta tàctica col·lectiva requereix l'ajust individual i, normalment, l'entrenament consisteix en ensinistrar cada jugador en el joc tàctic convingut. Ara bé, la extraordinària condicionalitat del joc convingut respecte de les accions del contrari i respecte de les mateixes limitacions de cada jugador del propi equip —entre altres condicionants—, fan que no es pugui donar un enteniment simple i rígid sinó que s'exigeixi un enteniment canviant. Els entrenadors es mouen molt a un nivell intuïtiu i experiencial quan es plantegen entrenar les accions tàctiques. Tanmateix i al nostre entendre, el que més els preocupa és crear les condicions en què el jugador aprengui a estar atent a tots els indicis que li permeten decidir la pertinència de cada acció en cada moment i en cada constel·lació posicional dels jugadors del propi equip i dels

contraris.

El concepte de posicionament esdevé, en aquest cas, igualment útil de cara a mostrar la mobilitat de l'ajust individual en l'esport. Cada jugador ha de moure's d'acord amb el joc però no existeix una manera d'actuar rígida i invariante que comporti fer determinades accions en determinats moments; tot el contrari: cada acció i cada moment per fer-la és condicional a l'actual configuració del joc.

L'esport requereix, així doncs, un aprenentatge interpretatiu igual que ho requereixen altres interaccions humanes com les que es donen a la caça o la pesca o en qualsevol situació de combat i lluita. Potser, part de la dificultat d'abordar teòricament aquests universos és que els indicis no són només modals –que s'ha de tenir en compte– sinó que també són temporals: hi ha un moment fugisser per cada acció que s'ha d'establir en base als indicis temporals. L'atenció als canvis d'estimulació en el seu valor indicatiu en el doble paràmetre témporo-modal, és la base de la singularitat interpretativa esportiva. És per aquesta raó que definir la tàctica esportiva i programar procediments d'entrenament adient, resulta extraordinàriament costós; cosa que no vol dir que sigui impossible sinó més exigent i costós, com veurem al capítol següent.

5.3.2.2. *Interpretació Modal*

Hi ha unes altres situacions humanes en les que l'orientació psíquica es dona com a orientació merament modal; és a dir, l'orientació psicosocial només és relativa als modes d'estimulació i el temps deixa de ser un paràmetre d'ajust rellevant. Encara que canvis en les durades de les paraules o síl·labes poden esdevenir indicis per a la interpretació, no ho són en el sentit d'exigir canvis en l'inici temporal de les respostes; l'orientació fonamental que s'exigeix és la de la interpretació modal de les paraules i els gestos, més enllà dels límits i les exigències temporals.

Aquest tipus d'orientació té a veure, fonamentalment, amb el saber cognoscitiu i en representa el seu estadi més elevat. En efecte, és l'estadi en el qual els individus utilitzen les paraules i les teories com a indicis que els permeten orientar-se sobre allò que el saber o els coneixements humans volen referir. És aquell moment cognoscitiu en què, parafrasejant els empiristes anglesos, “les paraules no són diner sinó només monedes”.

Hem descrit en l'apartat anterior, centrat en el nivell associatiu psicosocial, l'existència d'un conjunt d'orientacions respecte de convencions rígides, fossin aquestes concretes o abstractes, inductives o deductives. Assenyalàvem com alguns autors posaven en els llenguatges formals i en els seus simbolismes o nocions abstractes el sostre de la conducta psíquica. Succeïa, al nostre entendre, que s'acabaven les seves teories allà on començaven els seus llibres. Ens explicarem: posaven el sostre de la conducta psíquica a un nivell per sota del que es movien, ja que fer ciència com a construcció teòrica és essencialment moure's a l'interior de les convencions en el sentit d'interpretar i aportar dades i observacions que facin possibles noves orientacions i, eventualment, noves convencions socials sobre els fenòmens referits.

Més enllà de la utilitat del concepte d'interpretació per a la ciència hi ha, tanmateix, una evidència de la seva utilitat al nivell més bàsic del llenguatge, en

general. Començarem referint-nos a aquest nivell.

Psicologia, Semàntica i Pragmàtica

La semàntica és una disciplina que ha assajat de classificar el fenomen general de la **significació** d'una paraula amb uns criteris que poden ser útils a l'anàlisi psicològica. Seguint Guiraud, (1955/1960) hi ha, en primer lloc, el sentit base d'una paraula i el sentit contextual. Així la paraula "picar" pot tenir un sentit bàsic: "fer un petit forat amb el bec o un fibló o una agulla o qualsevol altre objecte punxegut" (Fabra 1932/1981) i pot tenir-ne de contextuals, tals com "picar carn", "picar el toro" o picar el peix". Potser la noció de base podria definir-se de manera més abstracta com quan el mateix verb "picar" és definit amb un sinònim i donant una noció més general: "Herir levemente con instrumento punzante" (Casares 1959). Això no obstant, ens trobariem davant el mateix tipus d'orientació psicològica: l'associativa. És a dir, tant si una paraula té un sentit, més concret o més abstracte, com si en té de diferents partint del context d'ús, psicològicament parlant es tracta d'un mateix nivell d'orientació respecte de compostos d'estímul invariants; és una qüestió, com a màxim, de nombre d'elements i nombre d'invariants relacionals.

Quan, en canvi, la semàntica parla dels valors i sentits **socio-contextuals** i **estilístics** d'una paraula, ens trobem davant una orientació més rica que és la que estem descrivint, i que ara assagem de concretar.

Seguim Giraud, en l'obra citada, per fer el pas de l'orientació associativa a la interpretativa:

"El sentit de base i el sentit contextual no se sobreposen; hi ha sempre un sol sentit per una situació donada, que és el sentit contextual (...) Però al mateix temps es formen associacions extranocionals que, sense alterar el concepte, l'acolorixen" (p.29).

Veiem el text molt suggeridor per al nostre propòsit de marcar el salt d'un camp associatiu a un camp configuratiu tant per la manifestació de la rigidesa que es dona en el sentit contextual com per l'expressió d'"acolorir" que utilitza per donar compte d'un nou camp associatiu i que suggereix tot un univers més mòbil convencionalment, i exigent de l'ajustament individual més fi a a cada situació particular. Retornant al concepte "picar", en català, es donen expressions populars com per exemple "Es pot saber què t'ha picat?" o "a aquell li ha picat la mosca" en un sentit metafòric però que, a més i sobre la base d'altres factors d'entonació, relacions interpersonals històriques o situacionals, etc. poden donar un caire burlesc o de provocació grollera o ingènua, d'ironia o de mofa o de qualsevol altre direccionalitat dins l'univers socio-contextual en què aquella expressió es dona.

Entenem que la "pragmàtica" és un corrent de pensament dins la lingüística el qual, seguint el corrent contextualista, incideix en la necessitat de l'anàlisi més fina i centrada en el conjunt canviant de valors d'estimulació que codeterminen el significat d'una paraula; dit en termes psicològics: l'orientació interpretativa respecte d'ella. En un treball clàssic, Morris (1946) va definir la sintaxi com les relacions que hi ha entre signes, la semàntica com les relacions entre els signes i els seus referents i, la pragmàtica, com les relacions que hi ha entre els signes i els

usos que en fan les persones. En aquest últim cas, s'abocava necessàriament l'anàlisi del llenguatge a la consideració dels factors socio-contextuals i estilístics potencialment presents en qualsevol parlar humà. L'anàlisi evolutiva, vegeu per exemple Bates (1976) o el "reading" d'Ochs i Schieffelin (1979) sembla haver estat l'àmbit més fructífer. En tot cas, cal destacar que en la interacció oral o escrita la comunicació comporta interpretació, com una forma d'enteniment més rica en la mesura que comporta una orientació sobre tots els indicis que donen a cada gest o a cada paraula un valor canviant en funció de la constel·lació de valors dels elements que constitueixen el camp cognoscitiu.

El Parlar Metafòric

El parlar metafòric constitueix un dels camps d'anàlisi teòrica més rellevant per ser una de les figures estilístiques més interessants i també un instrument de reflexió i creació científica (vegeu Ortony, 1979). Turbayne (1962/1974), en encetar l'obra que hem pres de referència clara per al concepte d'Interpretació, reproduïa la definició d'Aristòtil:

"La metàfora consisteix a donar a una cosa un nom que pertany a una altra cosa, produint-se la transferència (epi-phora) del gènere a l'espècie o de l'espècie al gènere, o de l'espècie a l'espècie, o amb base a l'analogia" (p. 23).

L'estudi de la metàfora, des d'una perspectiva lingüística i filosòfica és tot un univers de pensament d'una gran transcendència per construir la ciència psicològica, perquè representa el fet més general de descriure quelcom *com si* fos una altra cosa o esdeveniment. I ho és, no només per les simples substitucions dels noms i les frases, sinó també per entendre el discurs interpretatiu com a base del treball científic.

En aquest sentit, cal destacar, entre d'altres, l'obra d'en Ricoeur (1975) el qual descriu els diferents nivells del parlar metafòric que s'inicia amb el que descriu la retòrica clàssica (metàfora en relació al mot), segueix amb el que descriu la semàntica (metàfora en relació a la frase) i culmina amb el que descriu l'hermenèutica, que tracta del discurs interpretatiu.

Val a dir que, psicològicament parlant, però, **no interessa tant el producte acabat d'una metàfora com el mateix fet del parlar metafòricament com a comportament actual**. Hi ha qui distingeix entre metàfora "morta" i "viva" (Fraser, 1979) precisament per mostrar que una cosa és parlar metafòric **entenimentat** i l'altra és el parlar metafòric interpretatiu, que és el que realment interessa ací. Per exemple, jo puc dir "Aquest individu és un cervell" volent significar que és una persona molt intel·ligent; això és un parlar referencial, és una metàfora morta en el sentit que forma part de l'ordre convencional establert i no s'exigeix una orientació nova. En canvi, si jo dic "aquest individu és una història" estic de vell nou utilitzant una paraula, "història", en un sentit que pot voler indicar igualment que aquell individu és intel·ligent, però ho fa amb un terme que comporta una nova manera d'entendre el que vol dir ésser intel·ligent; és més, sense saber el que vol dir història i en quin sentit i des de quina disciplina i enfocament es diu "història",

no s'entén l'abast d'aquella expressió. Des de la psicologia de l'aprenentatge, per exemple, dir història és arrossegar tot un conjunt de connotacions que exigeixen una reinterpretació del concepte d'intel·ligència i de tot el discurs lògic que el sustenta.

Les paraules “cervell” o “història”, en cada moment de creació del seu caràcter indicatiu d'una manera d'entendre el nivell intel·lectual d'un individu, només són indicadors d'una nova connotació que es vol donar al fet de ser intel·ligent; és evident que un individu intel·ligent no és ni un cervell ni una història, però cada paraula ofereix una orientació sobre com entendre la intel·ligència. La metàfora, per tant, és un instrument de connotació utilitzable respecte de qualsevol cosa, persona o esdeveniment i aquest és el seu valor fonamental.

En termes general podem afirmar que la ciència –en general i amb el seu objectiu d'explicar nous fenòmens o donar-los –hi una explicació diferent– fa servir paraules, esquemes teòrics, models o teories que, sense identificar –se amb la cosa, la presenten d'una determinada manera o li assenyalen algun aspecte que es vol destacar. Això és una activitat completament normal i, tanmateix, molt arriscada sinó se sap el que s'està fent. Tal com assenyala Berlin –de qui ja hem referit anteriorment la mateixa idea– (1978/1983):

“Gran part del desencís i de les frustracions dels homes es deu a l'aplicació mecànica i inconscient, igual que a la utilització deliberada de models allà on no donen bon resultat” (p.41).

Aquesta és la mateixa conclusió de Turbayne (1962/1974) quan posa de manifest com determinats pensadors han estat víctimes de les metàfores i també de Ryle (1949/1967) quan parla d'errors categorials, referint els que utilitzen una categoria conceptual com si fos una altre. Aquesta idea de Ryle la utilitzarem a l'hora de contrastar el llenguatge ordinari i el científic al capítol 7. Aquí ens limitem a constatar el fet que el parlar metafòric pot induir a fallides científiques, malentesos i desencís quan, com ha succeït en la psicologia, s'han fet servir models geomètrics o mecànics –dualisme cartesià–, o models biològics, per a uns fenòmens –els psicològics– que no són tal cosa. De fet, en l'ordre crític, aquesta és la tesi fonamental d'aquesta introducció a la psicologia.

Així doncs, quan parlem d'interpretació estem parlant de l'enteniment més viu i dinàmic: el que es mou en l'ús creuat de les paraules, els models o les teories i que ens denota genèricament el concepte de metàfora. Cal deixar clar però que el parlar metafòric no és l'únic parlar interpretatiu. Així en el procés de creació literària, la recerca de l'adjectiu que dóna un sentit “acolorit” a un nom o que dóna, en general, una visió nova de les coses, és també un parlar interpretatiu. Al seu costat, la ironia i tots els recursos que permeten observar la realitat en totes les dimensions possibles, s'afegeixen a l'univers últim en el que pot moure's un individu entenimentat.

En termes general i psicològicament parlant aquest univers d'interpretació engloba tant la interacció més desenvolupada entre els individus com la interpretació científica i filosòfica en general; també la interpretació literària i la que es requereix en les demés activitats artístiques, quan diuen les coses jugant amb les paraules i altres estimulacions en un ordre en el qual res no té un sentit preestablert

i rígid sinó que es indicatiu i suggeridor de noves maneres d'entendre i de moure's l'individu en el seu actuar cognoscitiu.

Aquest és l'univers que cal explicar com a sostre científic propi de la psicologia. Sostre descriptiu que permet explicar la creació individual de maneres de dir i entendre les coses, de maneres d'actuar i, en definitiva, de maneres de representar i teoritzar sobre la naturalesa. Sostre descriptiu que supera a bastament el sostre tradicional de l'abstracció, assenyalant que l'ajust psicològic superior consisteix no només en orientacions sobre els gèneres sinó, fonamentalment, sobre l'especificitat de les interaccions quotidianes i els discursos artístics i científics en el seu esdevenir més profundament intel·ligent.